

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти - перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу, групи 472-1
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Гудюр Роман Віталійович _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Юрій Едуард Олександрович _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від ____ червня 2026 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ доц. Харабара В.М.*

АНОТАЦІЯ

Гудюр Р. В. Формування та використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026. 84 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти формування і використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації. Узагальнено економічний зміст бюджету територіальної громади та визначено його роль у забезпеченні фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Проаналізовано доходи і видатки бюджету Великокучурівської територіальної громади, а також особливості фінансування основних сфер її життєдіяльності. Обґрунтовано напрями зміцнення дохідної бази громади та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Ключові слова: територіальна громада, децентралізація, місцевий бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, фінансова спроможність.

ABSTRACT

Hudiur R.V. Formation and Use of the Budget of a Territorial Community under Decentralization Conditions. – Manuscript. Qualification Thesis submitted for obtaining the Bachelor's Degree in Specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026. 84 p.

The qualification thesis investigates the theoretical and practical aspects of the formation and use of the budget of a territorial community under decentralization conditions. The economic essence of the territorial community budget is generalized, and its role in ensuring the financial capacity of local self-government bodies is determined. The revenues and expenditures of the budget of the Velykyi Kuchuriv Territorial Community, as well as the peculiarities of financing the main spheres of its functioning, are analyzed. The directions for strengthening the revenue base of the community and improving the efficiency of budget funds utilization are substantiated.

Keywords: territorial community, decentralization, local budget, budget revenues, budget expenditures, financial capacity.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Р. В. Гудюр
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	7
1.1. Суть та економічний зміст бюджету територіальної громади... 7	
1.2. Нормативно-правові засади формування бюджетів територіальних громад в Україні	13
1.3. Вплив реформи децентралізації на фінансову спроможність територіальних громад.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ВЕЛИКОКУЧУРІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	26
2.1. Аналіз доходів бюджету територіальної громади	26
2.2. Аналіз видатків бюджету територіальної громади	38
2.3. Аналіз фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади.....	44
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	59
3.1. Шляхи зміцнення дохідної бази територіальної громади	59
3.2. Напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів територіальної громади.....	66
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

У сучасних умовах бюджет територіальної громади виступає не лише фінансовим планом акумулювання та використання ресурсів, а й ключовим інструментом реалізації соціально-економічної політики на місцевому рівні. Саме через механізми формування та використання бюджетних коштів органи місцевого самоврядування забезпечують фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, благоустрою територій та інших сфер життєдіяльності громади.

Проведення реформи децентралізації в Україні стало важливим етапом трансформації системи публічних фінансів та управління місцевим розвитком. Передача значної частини фінансових ресурсів і повноважень органам місцевого самоврядування сприяла зміцненню фінансової самостійності територіальних громад, підвищенню їх відповідальності за ефективність бюджетної політики та створенню передумов для забезпечення сталого розвитку територій. У результаті реформування міжбюджетних відносин місцеві бюджети отримали нові джерела доходів, ширші можливості щодо управління фінансовими ресурсами та реалізації власних програм розвитку.

Разом із тим, сучасні умови функціонування територіальних громад характеризуються значним впливом кризових явищ, спричинених повномасштабною війною російської федерації проти України. Воєнний стан істотно посилив навантаження на місцеві бюджети, адже органи місцевого самоврядування змушені одночасно забезпечувати виконання традиційних функцій та фінансувати нові напрями видатків, пов'язані із підтримкою внутрішньо переміщених осіб, ліквідацією наслідків руйнувань, підтримкою критичної інфраструктури, реалізацією заходів цивільного захисту та допомогою Збройним Силам України. За таких умов особливого значення набувають питання зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та забезпечення фінансової

стійкості територіальних громад.

Водночас, ефективне управління бюджетом територіальної громади є важливою передумовою забезпечення належного рівня життя населення, підтримки економічної активності та реалізації стратегічних пріоритетів місцевого розвитку. Саме тому дослідження особливостей формування та використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації є актуальним як у теоретичному, так і у практичному аспектах.

Проблематика формування та використання місцевих бюджетів, забезпечення фінансової спроможності територіальних громад і розвитку системи міжбюджетних відносин посідає важливе місце у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження теоретичних основ бюджетної політики та місцевих фінансів зробили П. Самуельсон, Дж. Кейнс, Р. Масгрейв, Х. Циммерман, а також українські вчені О. Кириленко, І. Чугунов, В. Федосов, В. Опарін, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, М. Пасічний, Т. Канєва, В. Макогон та інші.

Питання розвитку фінансової децентралізації, зміцнення фінансової незалежності територіальних громад, удосконалення механізмів формування дохідної частини місцевих бюджетів та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів досліджували такі науковці, як Ю. Раделицький, Н. Волкова, В. Волкова, С. Мацюра, Л. Горбайчук, Л. Першко та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць, сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, нестабільністю економічного середовища та необхідністю післявоєнного відновлення територій, зумовлюють потребу в подальших дослідженнях проблем формування та використання бюджетів територіальних громад.

Метою бакалаврської роботи є дослідження теоретичних і практичних засад формування та використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації та обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання:

- 1) дослідити суть та економічний зміст бюджету територіальної громади;
- 2) розглянути нормативно-правові засади формування бюджетів територіальних громад в Україні;
- 3) визначити вплив реформи децентралізації на фінансову спроможність територіальних громад;
- 4) провести аналіз доходів бюджету Великокучурівської територіальної громади;
- 5) здійснити аналіз видатків бюджету територіальної громади;
- 6) проаналізувати фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади;
- 7) обґрунтувати шляхи зміцнення дохідної бази територіальної громади;
- 8) визначити напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів територіальної громади.

Об'єктом дослідження є бюджет Великокучурівської територіальної громади.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційних та практичних аспектів формування і використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації.

Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. У процесі дослідження застосовано методи аналізу та синтезу для вивчення теоретичних засад формування місцевих бюджетів і визначення їх ролі у функціонуванні територіальних громад. За допомогою системного підходу досліджено взаємозв'язок між доходами та видатками бюджету громади, а також вплив децентралізаційних процесів на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування. Метод порівняльного аналізу використано для оцінки динаміки та структури показників бюджету територіальної громади. Статистичний метод дав можливість здійснити аналіз фінансових показників бюджету Великокучурівської територіальної громади. Абстрактно-логічний метод застосовано при формуванні теоретичних узагальнень і висновків дослідження.

Для наочного відображення результатів аналізу використано табличний метод.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, зокрема Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, закони України та підзаконні нормативні документи з питань місцевого самоврядування і бюджетних відносин, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, офіційні статистичні матеріали, аналітичні публікації, а також дані фінансової звітності Великокучурівської сільської ради.

Структура бакалаврської роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі досліджено теоретичні основи формування та використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації. Другий розділ присвячено аналізу формування та використання бюджету Великокучурівської територіальної громади. У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення формування та використання бюджету територіальної громади в сучасних умовах.

Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, з них основна частина представлена на 78 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Суть та економічний зміст бюджету територіальної громади

Поглиблення процесів бюджетної децентралізації сприяло розширенню фінансової автономії територіальних громад, передачі їм нових повноважень та закріпленню додаткових джерел доходів. Водночас сучасні виклики, пов'язані з економічною нестабільністю, демографічними змінами, нерівномірністю розвитку регіонів та наслідками воєнних дій, посилюють необхідність ефективного управління місцевими фінансами. За таких умов бюджет територіальної громади перестає бути лише фінансовим планом доходів і видатків, а перетворюється на ключовий інструмент стратегічного управління розвитком громади.

Бюджет територіальної громади є важливою складовою фінансової системи держави та основою фінансового забезпечення місцевого самоврядування. У сучасних умовах децентралізації місцеві бюджети виступають одним із головних інструментів реалізації регіональної політики, соціально-економічного розвитку територій та забезпечення публічних потреб населення.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, місцевий бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [3]. Бюджет територіальної громади є складовою місцевих бюджетів та охоплює систему економічних відносин, пов'язаних із мобілізацією, розподілом і використанням фінансових ресурсів на місцевому рівні.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування сутності

бюджету територіальної громади. Так, С. Юрій визначає місцевий бюджет як централізований фонд фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, який використовується для виконання покладених на них функцій та забезпечення соціально-економічного розвитку території [47]. На думку В. Дем'янишина, місцевий бюджет є формою перерозподілу валового внутрішнього продукту між державою та територіальними громадами з метою забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування [9].

Сучасні дослідники наголошують, що в умовах децентралізації бюджет територіальної громади набуває ознак самостійного економічного інституту. Зокрема, І. Луніна зазначає, що: «бюджет громади є не лише фінансовим документом, а й інструментом реалізації місцевої економічної політики, забезпечення територіального розвитку та підвищення якості життя населення» [24].

Економічна сутність бюджету територіальної громади проявляється через систему фінансових відносин між:

- органами місцевого самоврядування;
- державою;
- суб'єктами господарювання;
- населенням;
- іншими бюджетами.

Ці відносини виникають у процесі формування доходної бази бюджету, розподілу фінансових ресурсів, фінансування суспільних потреб, здійснення міжбюджетних трансфертів і реалізації місцевих програм розвитку.

У сучасній фінансовій науці бюджет територіальної громади розглядається у трьох основних аспектах:

- 1) як економічна категорія;
- 2) як централізований фонд фінансових ресурсів;
- 3) як фінансовий план органу місцевого самоврядування.

Як економічна категорія бюджет громади відображає систему грошових відносин щодо розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів між різними

суб'єктами економіки. Як фонд фінансових ресурсів він забезпечує акумулювання коштів, необхідних для виконання функцій місцевого самоврядування. Як фінансовий план бюджет визначає джерела доходів та напрями використання коштів протягом бюджетного періоду.

Особливого значення місцеві бюджети набули після початку реформи децентралізації у 2014 році. Передача фінансових повноважень органам місцевого самоврядування сприяла зростанню ролі територіальних громад у системі публічних фінансів. За даними Міністерства фінансів України, частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті держави суттєво зросла, а громади отримали додаткові джерела доходів, зокрема частину податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку та місцевих податків [10].

Важливим аспектом економічного змісту бюджету територіальної громади є його соціальна спрямованість. Через місцеві бюджети фінансуються:

- освіта;
- охорона здоров'я;
- соціальний захист;
- культура;
- житлово-комунальне господарство;
- благоустрій територій;
- місцева інфраструктура.

Таким чином, бюджет громади безпосередньо впливає на рівень життя населення та якість надання публічних послуг.

Крім того, бюджет територіальної громади виконує важливу стимулюючу функцію. Наявність достатньої дохідної бази створює умови для:

- розвитку підприємництва;
- залучення інвестицій;
- реалізації інфраструктурних проєктів;
- підтримки місцевого економічного розвитку.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання фінансової спроможності територіальних громад. Як зазначають сучасні дослідники,

фінансова спроможність громади визначається її здатністю забезпечувати виконання власних і делегованих повноважень за рахунок наявних фінансових ресурсів [19]. Водночас значна диференціація доходів між громадами свідчить про нерівномірність їх економічного потенціалу.

Сутність бюджету територіальної громади найбільш повно проявляється через його функції. У фінансовій науці виділяють декілька основних функцій місцевих бюджетів, які відображають їх роль у системі публічних фінансів.

Першою і базовою є розподільча функція. Через бюджет здійснюється перерозподіл частини валового внутрішнього продукту між галузями, територіями та соціальними групами населення. Завдяки цьому органи місцевого самоврядування отримують фінансові ресурси для виконання покладених на них функцій.

Наступною є контрольна функція бюджету. Вона полягає у забезпеченні контролю за формуванням і використанням бюджетних коштів. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства здійснюють місцеві фінансові органи, Державна казначейська служба, Рахункова палата, органи державного фінансового контролю.

Важливе значення має регулююча функція бюджету територіальної громади. За допомогою бюджетних інструментів органи місцевого самоврядування можуть впливати на:

- розвиток підприємництва;
- інвестиційну активність;
- зайнятість населення;
- розвиток інфраструктури;
- соціальну сферу.

Соціальна функція бюджету проявляється у фінансуванні заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту населення та підвищення якості життя громадян. Особливо важливою ця функція стала в умовах воєнного стану, коли місцеві бюджети спрямовують значні ресурси на підтримку внутрішньо переміщених осіб, забезпечення функціонування

критичної інфраструктури та ліквідацію наслідків воєнних дій.

Стимулююча функція бюджету пов'язана зі створенням умов для економічного розвитку територій. Через реалізацію програм розвитку, фінансування капітальних видатків та підтримку інвестиційних проєктів бюджет громади сприяє активізації економічної діяльності.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває стратегічна функція місцевих бюджетів. Бюджет громади виступає інструментом реалізації стратегічних пріоритетів розвитку території, визначених у місцевих програмах та стратегіях розвитку громад.

Реформа децентралізації суттєво змінила роль місцевих бюджетів у фінансовій системі України. Передача значної частини фінансових ресурсів та повноважень на місцевий рівень сприяла підвищенню самостійності територіальних громад та посиленню їх відповідальності за соціально-економічний розвиток територій.

Одним із ключових результатів бюджетної децентралізації стало зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Територіальні громади отримали частку податку на доходи фізичних осіб, право встановлювати місцеві податки і збори, розширені можливості щодо управління комунальним майном та земельними ресурсами.

За даними аналітичних матеріалів Міністерства фінансів України та порталу «Децентралізація», навіть попри складні економічні умови та воєнний стан доходи місцевих бюджетів упродовж останніх років демонстрували тенденцію до зростання [27; 10].

Разом із тим реформа децентралізації актуалізувала проблему ефективності використання бюджетних коштів. Зростання фінансових ресурсів громад потребує підвищення якості бюджетного планування, удосконалення системи фінансового контролю та впровадження сучасних методів управління місцевими фінансами.

У сучасних умовах бюджет територіальної громади виступає не лише інструментом фінансування поточних потреб, а й основою забезпечення

стійкого розвитку територій. Саме через бюджет реалізуються програми енергоефективності, цифровізація послуг, модернізація інфраструктури, підтримка підприємництва, заходи безпеки та цивільного захисту.

Особливої актуальності набуває забезпечення бюджетної стійкості громад в умовах воєнного стану. Частина територіальних громад через скорочення економічної активності, міграцію населення, руйнування інфраструктури, релокацію підприємств зазнала значних втрат доходів.

У зв'язку з цим держава активно використовує механізми міжбюджетного вирівнювання та надання субвенцій для підтримки фінансової спроможності громад.

Сучасні наукові дослідження свідчать, що ефективне функціонування бюджету територіальної громади є однією з ключових передумов розвитку місцевого самоврядування та зміцнення фінансової незалежності громад [2].

Отже, бюджет територіальної громади є складною економічною категорією, яка відображає систему фінансових відносин щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні. У сучасних умовах децентралізації місцевий бюджет виступає не лише фінансовим планом органу місцевого самоврядування, а й важливим інструментом реалізації соціально-економічної політики громади.

Економічний зміст бюджету територіальної громади проявляється через його функції: розподільчу, контрольну, регулюючу, соціальну, стимулюючу та стратегічну. Через місцеві бюджети забезпечується фінансування суспільних потреб, підтримка місцевого розвитку, реалізація інфраструктурних проєктів та підвищення якості життя населення.

Реформа децентралізації суттєво посилила роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави, однак одночасно актуалізувала проблеми фінансової спроможності громад, ефективності використання бюджетних ресурсів та забезпечення бюджетної стійкості в умовах сучасних викликів.

Дослідження сутності бюджету територіальної громади створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу нормативно-правових засад

формування місцевих бюджетів в Україні.

1.2. Нормативно-правові засади формування бюджетів територіальних громад в Україні

Ефективне функціонування системи місцевих бюджетів неможливе без належного нормативно-правового забезпечення, яке визначає засади організації бюджетного процесу, порядок формування доходів і здійснення видатків, механізми міжбюджетних відносин та повноваження органів місцевого самоврядування. В умовах поглиблення децентралізаційних процесів роль законодавчого регулювання місцевих фінансів суттєво зросла, оскільки саме нормативно-правова база забезпечує фінансову самостійність територіальних громад та створює умови для їх сталого розвитку.

Сучасна система формування місцевих бюджетів України базується на поєднанні конституційних норм, бюджетного та податкового законодавства, законів у сфері місцевого самоврядування, міжбюджетних відносин та регіонального розвитку. Водночас процес реформування системи місцевих фінансів, започаткований у межах децентралізації, спричинив суттєві зміни у законодавчому регулюванні бюджетних відносин. Особливого значення ці зміни набули в умовах воєнного стану, коли постала необхідність адаптації бюджетного законодавства до нових соціально-економічних викликів.

Основу нормативно-правового забезпечення формування місцевих бюджетів становить Конституція України, яка визначає принципи організації місцевого самоврядування та гарантії його фінансової самостійності. Відповідно до статті 142 Конституції України матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси та інші об'єкти комунальної власності територіальних громад [16].

Конституційні положення закріплюють право територіальних громад самостійно затверджувати місцеві бюджети та контролювати їх виконання. Це є важливою передумовою фінансової автономії органів місцевого самоврядування та реалізації принципу бюджетної самостійності.

Крім того, Конституція України визначає обов'язок держави брати участь у формуванні доходів місцевих бюджетів та фінансово підтримувати місцеве самоврядування. Відповідно до статті 142 держава компенсує органам місцевого самоврядування витрати, що виникають унаслідок рішень органів державної влади [16].

Науковці наголошують, що конституційне закріплення фінансової основи місцевого самоврядування є ключовою гарантією стабільності системи місцевих фінансів. Зокрема, І. Луніна зазначає, що: «конституційні норми створюють правове підґрунтя для реалізації бюджетної децентралізації та забезпечення фінансової спроможності територіальних громад» [23].

Водночас практика функціонування місцевих бюджетів свідчить про наявність певних проблем у реалізації конституційних гарантій фінансової самостійності громад. Серед них:

- недостатність власної дохідної бази окремих громад;
- висока залежність від міжбюджетних трансфертів;
- нерівномірність соціально-економічного розвитку територій;
- посилення фінансового навантаження в умовах воєнного стану.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває забезпечення збалансованості між фінансовими можливостями територіальних громад та обсягом повноважень, покладених на органи місцевого самоврядування. Саме тому подальше удосконалення нормативно-правового регулювання місцевих бюджетів має здійснюватися з урахуванням принципів субсидіарності, фінансової автономії та ефективності бюджетного управління.

Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює процес формування місцевих бюджетів, є Бюджетний кодекс України. Саме цей документ визначає структуру бюджетної системи, принципи бюджетного

процесу, склад доходів і видатків місцевих бюджетів, механізми міжбюджетних відносин, а також порядок здійснення бюджетного контролю.

Бюджетний кодекс України був прийнятий у 2010 році, однак у процесі реалізації реформи децентралізації до нього було внесено низку суттєвих змін. Найбільш масштабні зміни відбулися у 2014–2015 роках, коли було започатковано реформу бюджетної децентралізації [3].

Відповідно до Бюджетного кодексу місцевими бюджетами визнаються:

- бюджет Автономної Республіки Крим;
- обласні бюджети;
- районні бюджети;
- бюджети місцевого самоврядування.

Особливе значення для територіальних громад мають бюджети місцевого самоврядування, до яких належать бюджети сільських, селищних та міських територіальних громад.

Одним із ключових принципів бюджетної системи України є принцип самостійності місцевих бюджетів. Він передбачає:

- закріплення за місцевими бюджетами власних джерел доходів;
- право органів місцевого самоврядування самостійно визначати напрями використання коштів;
- недопущення втручання державних органів у процес виконання місцевих бюджетів.

Бюджетний кодекс визначає склад доходів місцевих бюджетів, які поділяються на:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- офіційні трансферти.

Основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, серед яких найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб. Крім того, важливими джерелами формування доходної бази громад є:

єдиний податок, плата за землю, податок на нерухоме майно, акцизний податок.

Суттєве значення у системі місцевих фінансів мають міжбюджетні трансферти. Бюджетний кодекс передбачає такі основні види трансфертів:

- базова дотація;
- реверсна дотація;
- освітня субвенція;
- інші субвенції з державного бюджету.

На думку В. Дем'янишина: «міжбюджетне регулювання є важливим інструментом вирівнювання фінансової спроможності територіальних громад та забезпечення доступності публічних послуг для населення» [8].

Водночас сучасні наукові дослідження свідчать про наявність проблем у системі міжбюджетних відносин. Зокрема, окремі громади залишаються фінансово залежними від державних трансфертів, що обмежує їх бюджетну автономію [2].

У період воєнного стану Бюджетний кодекс України зазнав додаткових змін, спрямованих на:

- підвищення оперативності бюджетного процесу;
- спрощення процедур перерозподілу бюджетних коштів;
- забезпечення фінансування заходів оборони та безпеки;
- підтримку постраждалих територій.

Таким чином, Бюджетний кодекс України виступає базовим нормативним документом, який забезпечує правове регулювання системи місцевих бюджетів та визначає механізми реалізації бюджетної політики на місцевому рівні.

Важливу роль у системі нормативно-правового забезпечення місцевих бюджетів відіграє Податковий кодекс України, який визначає перелік загальнодержавних і місцевих податків та зборів, порядок їх адміністрування і розподілу між бюджетами.

Податковий кодекс України встановлює систему місцевих податків і зборів, до яких належать:

- податок на майно;
- єдиний податок;
- туристичний збір;
- збір за місця для паркування транспортних засобів.

Органи місцевого самоврядування мають право встановлювати ставки місцевих податків, визначати пільги, затверджувати порядок їх справляння у межах законодавства. Саме це забезпечує певний рівень фінансової автономії територіальних громад та створює умови для формування власної дохідної бази.

Особливе значення для місцевих бюджетів має податок на доходи фізичних осіб, частина якого зараховується до бюджетів територіальних громад. За оцінками фахівців, ПДФО забезпечує понад 60 % власних доходів більшості громад України [1].

Сучасні наукові дослідження свідчать, що податкова децентралізація сприяла зміцненню фінансової бази громад, підвищенню зацікавленості органів місцевого самоврядування у розвитку підприємництва, легалізації зайнятості населення, активізації економічної діяльності на місцевому рівні [28].

Водночас існують проблеми, пов'язані з нерівномірністю податкового потенціалу територій, високою концентрацією доходів у великих містах, обмеженими можливостями сільських громад щодо нарощення доходної бази.

У сучасних умовах важливим напрямом удосконалення податкового законодавства є посилення стимулюючої ролі місцевих податків та забезпечення стабільності податкових надходжень територіальних громад.

Крім того, важливе значення має гармонізація бюджетного та податкового законодавства, що сприятиме підвищенню ефективності бюджетного планування та зміцненню фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Важливим етапом реформування системи місцевих фінансів стало прийняття законодавства у сфері децентралізації. Одним із ключових нормативних актів став Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який створив правові засади формування спроможних

громад [38].

Реформа децентралізації сприяла укрупненню територіальних громад, передачі їм додаткових фінансових ресурсів, розширенню повноважень органів місцевого самоврядування, посиленню відповідальності громад за власний розвиток. У результаті децентралізації суттєво зросли доходи місцевих бюджетів, а громади отримали можливість самостійно реалізовувати програми розвитку територій.

Ткачук А. Ф. зазначає, що: «децентралізація стала однією з найбільш успішних реформ в Україні, оскільки сприяла зміцненню фінансової самостійності громад, розвитку місцевої демократії, підвищенню якості публічних послуг» [43].

Разом із тим сучасні виклики потребують подальшого удосконалення нормативно-правової бази у сфері місцевих фінансів, зокрема щодо:

- забезпечення бюджетної стійкості громад;
- удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- розвитку цифровізації бюджетного процесу.

Отже, нормативно-правові засади формування місцевих бюджетів в Україні базуються на системі взаємопов'язаних законодавчих актів, серед яких ключове значення мають Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України та законодавство у сфері місцевого самоврядування і децентралізації.

Сучасне законодавство забезпечує правові передумови фінансової самостійності територіальних громад, визначає механізми формування доходів місцевих бюджетів, регулює міжбюджетні відносини та встановлює принципи бюджетного процесу.

Реформа децентралізації стала важливим чинником розвитку місцевих фінансів, оскільки сприяла зміцненню дохідної бази громад та розширенню їх фінансових повноважень. Водночас сучасні економічні та безпекові виклики потребують подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення

місцевих бюджетів з метою підвищення фінансової стійкості територіальних громад та ефективності управління бюджетними ресурсами.

Дослідження нормативно-правових засад формування місцевих бюджетів створює необхідне підґрунтя для подальшого аналізу впливу децентралізації на фінансову спроможність територіальних громад.

1.3. Вплив реформи децентралізації на фінансову спроможність територіальних громад

Реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2014 році, стала однією з наймасштабніших трансформацій системи державного управління та публічних фінансів за період незалежності. Її ключовою метою було формування спроможного місцевого самоврядування, здатного самостійно забезпечувати соціально-економічний розвиток територій, надавати якісні публічні послуги та ефективно управляти фінансовими ресурсами. У межах цієї реформи особливе значення мало посилення фінансової автономії територіальних громад через механізми бюджетної децентралізації.

До початку реформи більшість місцевих бюджетів характеризувалися високим рівнем залежності від державного бюджету, недостатністю власних доходів та обмеженими можливостями щодо фінансування місцевого розвитку. Значна централізація фінансових ресурсів стримувала економічну активність на місцях та знижувала ефективність управління територіями. Саме тому одним із пріоритетних напрямів реформи стало зміцнення фінансової спроможності територіальних громад шляхом передачі їм додаткових доходних джерел, розширення бюджетних повноважень та вдосконалення системи міжбюджетних відносин.

У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування поняття фінансової спроможності територіальних громад набуває особливої

актуальності. Саме рівень фінансової спроможності визначає можливість громади забезпечувати належне виконання власних і делегованих повноважень, фінансувати соціально-економічний розвиток території та гарантувати надання якісних публічних послуг населенню.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування сутності фінансової спроможності територіальних громад. Так, І. Луніна визначає фінансову спроможність як здатність органів місцевого самоврядування забезпечувати стабільне формування доходів бюджету та ефективно використовувати фінансові ресурси для задоволення потреб населення [23]. На думку А. Ткачука: «фінансово спроможна громада повинна мати достатній обсяг власних доходів, ефективну систему управління ресурсами та можливість реалізовувати довгострокові програми розвитку» [43].

Фінансова спроможність громади характеризується такими основними ознаками:

- наявністю стабільної дохідної бази;
- достатнім рівнем власних доходів;
- низькою залежністю від міжбюджетних трансфертів;
- здатністю фінансувати поточні та капітальні видатки;
- ефективністю використання бюджетних коштів;
- інвестиційною привабливістю території.

Важливим показником фінансової спроможності є співвідношення власних доходів громади та обсягу міжбюджетних трансфертів. Висока частка власних доходів свідчить про фінансову незалежність громади та її здатність самостійно забезпечувати розвиток території.

У сучасних умовах фінансова спроможність територіальних громад залежить від:

- економічного потенціалу території;
- рівня розвитку підприємництва;
- демографічної ситуації;
- стану інфраструктури;

- ефективності управління місцевими фінансами;
- державної бюджетної політики.

Особливого значення питання фінансової спроможності набули після запровадження реформи децентралізації, яка передбачала передачу значної частини фінансових ресурсів та повноважень органам місцевого самоврядування.

Бюджетна децентралізація стала ключовою складовою реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Її реалізація передбачала зміну системи розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами, посилення фінансової автономії громад та створення умов для їх самостійного розвитку.

Одним із головних етапів бюджетної децентралізації стало внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України у 2014–2015 роках. У результаті цих змін територіальні громади отримали:

- нові джерела доходів;
- розширені бюджетні повноваження;
- право самостійного формування місцевих бюджетів;
- можливість здійснення місцевих запозичень;
- прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Важливим кроком стало закріплення за місцевими бюджетами частини податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку та інших місцевих податків і зборів. Саме це сприяло суттєвому зростанню доходної бази територіальних громад.

За даними Міністерства фінансів України, упродовж перших років реформи доходи місцевих бюджетів демонстрували стабільне зростання. Значно збільшилися обсяги власних доходів громад, що стало свідченням підвищення рівня їх фінансової самостійності [27].

Важливим напрямом бюджетної децентралізації стало впровадження механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Його метою було зменшення фінансової нерівності між громадами та

забезпечення доступності публічних послуг незалежно від економічного потенціалу території.

Суттєве значення мало також створення об'єднаних територіальних громад, що сприяло:

- укрупненню адміністративно-територіальних одиниць;
- підвищенню ефективності управління;
- концентрації фінансових ресурсів;
- покращенню якості бюджетного планування.

Науковці зазначають, що бюджетна децентралізація стала одним із найуспішніших напрямів реформування системи публічних фінансів України. Зокрема, В. Дем'янишин наголошує, що: «передача фінансових ресурсів на місцевий рівень створила передумови для активізації місцевого економічного розвитку та посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за результати своєї діяльності» [8].

Разом із тим процес децентралізації супроводжувався певними проблемами. Частина громад виявилася недостатньо підготовленою до ефективного управління фінансовими ресурсами через нестачу кваліфікованих кадрів, слабку матеріально-технічну базу, обмежений економічний потенціал, недостатній рівень стратегічного планування.

Результати бюджетної децентралізації свідчать про суттєве посилення фінансової спроможності більшості територіальних громад України. Насамперед це проявилось у зростанні доходів місцевих бюджетів та розширенні фінансових можливостей органів місцевого самоврядування.

Одним із ключових позитивних результатів стало збільшення обсягів власних доходів місцевих бюджетів. Після початку реформи громади отримали додаткові джерела надходжень, що сприяло зміцненню їх фінансової бази. Значне зростання продемонстрували надходження від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, плати за землю, податку на нерухоме майно.

За даними офіційного порталу «Децентралізація», доходи місцевих бюджетів України упродовж останніх років суттєво зросли навіть в умовах

воєнного стану [10]. Це свідчить про достатню стійкість системи місцевих фінансів та ефективність окремих механізмів бюджетної децентралізації.

Важливим позитивним наслідком стало підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у розвитку місцевої економіки. Оскільки частина податкових надходжень залишається у бюджетах громад, місцева влада отримала стимул залучати інвестиції, підтримувати підприємництво, створювати нові робочі місця, а також легалізовувати зайнятість населення.

Децентралізація також сприяла активізації капітальних видатків місцевих бюджетів. Територіальні громади отримали можливість реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти, спрямовані на ремонт доріг, модернізацію закладів освіти та охорони здоров'я, розвиток житлово-комунального господарства, підвищення енергоефективності та цифровізацію адміністративних послуг.

Суттєво зросла роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціального захисту населення та підтримці життєдіяльності громад в умовах воєнного стану. Саме територіальні громади забезпечували підтримку внутрішньо переміщених осіб, фінансування місцевих програм безпеки, відновлення пошкодженої інфраструктури, допомогу населенню постраждалих територій. Крім того, бюджетна децентралізація сприяла розвитку місцевої демократії та підвищенню прозорості управління бюджетними ресурсами. У багатьох громадах були впроваджені громадські бюджети, електронні платформи контролю за використанням коштів, відкриті бюджетні портали, механізми громадської участі у прийнятті бюджетних рішень тощо.

Попри значні позитивні результати, реформа децентралізації не вирішила всіх проблем функціонування місцевих фінансів. Однією з головних проблем залишається нерівномірність фінансової спроможності територіальних громад. Найбільш фінансово спроможними є громади великих міст, промислових центрів і територій із розвиненим бізнес-середовищем. Водночас значна частина сільських громад характеризується, низьким рівнем податкового потенціалу, обмеженою дохідною базою, високою залежністю від державних

трансфертів.

Серйозним викликом для місцевих бюджетів став воєнний стан. Частина громад через скорочення економічної активності, руйнування підприємств, міграцію населення, збільшення бюджетних витрат на безпеку та соціальну підтримку зазнала значних втрат доходів.

У сучасних умовах проблемою залишається також недостатня ефективність управління бюджетними ресурсами. У деяких громадах спостерігаються низька якість бюджетного планування, недостатній рівень фінансового контролю, неефективне використання бюджетних коштів і слабкий розвиток стратегічного управління.

Кулик П. О. підкреслює, що: «подальше зміцнення фінансової спроможності громад потребує удосконалення системи міжбюджетного вирівнювання, розвитку місцевої економіки, підвищення професійного рівня працівників органів місцевого самоврядування та впровадження сучасних інструментів фінансового менеджменту» [19]. Важливим напрямом розвитку місцевих фінансів є також цифровізація бюджетного процесу, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективнішому контролю за використанням коштів, покращенню бюджетного планування та залученню громадськості до управління місцевими фінансами.

Отже, реформа децентралізації суттєво вплинула на фінансову спроможність територіальних громад України та стала важливим чинником розвитку системи місцевих фінансів. Передача додаткових фінансових ресурсів і повноважень органам місцевого самоврядування сприяла зміцненню дохідної бази місцевих бюджетів, підвищенню рівня фінансової автономії громад та активізації місцевого економічного розвитку.

Позитивними наслідками бюджетної децентралізації стали зростання власних доходів громад, розширення можливостей фінансування інфраструктурних проєктів, посилення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні соціального захисту населення та розвитку територій.

Водночас сучасні умови функціонування місцевих фінансів

характеризуються наявністю низки проблем, серед яких особливо актуальними залишаються нерівномірність фінансової спроможності громад, залежність окремих територій від міжбюджетних трансфертів, недостатня ефективність бюджетного управління та негативний вплив воєнного стану на доходи місцевих бюджетів.

Таким чином, подальше зміцнення фінансової спроможності територіальних громад потребує комплексного удосконалення системи місцевих фінансів, розвитку економічного потенціалу територій та впровадження сучасних механізмів управління бюджетними ресурсами.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ВЕЛИКОКУЧУРІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз доходів бюджету територіальної громади

У сучасних умовах трансформації системи місцевого самоврядування та поглиблення процесів бюджетної децентралізації особливої актуальності набуває дослідження формування доходів бюджету територіальної громади як фінансової основи її функціонування та розвитку. Саме доходи місцевого бюджету визначають рівень фінансової спроможності громади, її здатність забезпечувати населення якісними публічними послугами, реалізовувати соціально-економічні програми, підтримувати належний стан інфраструктури та створювати умови для сталого розвитку території. В умовах передачі значної частини повноважень на місцевий рівень питання забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів набуває ключового значення, оскільки ефективність діяльності органів місцевого самоврядування безпосередньо залежить від стабільності та збалансованості дохідної бази бюджету.

Реформування міжбюджетних відносин в Україні сприяло розширенню фінансової автономії територіальних громад, підвищенню ролі місцевих податків і зборів, а також посиленню відповідальності органів місцевого самоврядування за результати управління бюджетними ресурсами. У таких умовах аналіз доходів бюджету територіальної громади дає змогу оцінити рівень фінансової незалежності громади, визначити основні джерела надходжень, виявити тенденції їх формування та встановити чинники, які впливають на обсяги бюджетних ресурсів.

Необхідність проведення такого аналізу зумовлена також сучасними викликами соціально-економічного розвитку держави, які супроводжуються нестабільністю економічного середовища, зростанням навантаження на місцеві

бюджети, зміною демографічної ситуації та потребою у фінансуванні першочергових видатків. За таких умов органи місцевого самоврядування повинні не лише забезпечувати ефективне адміністрування доходів, а й активно шукати резерви для зміцнення фінансового потенціалу громади. Саме тому ґрунтовний аналіз дохідної частини бюджету дає можливість виявити проблемні аспекти бюджетного процесу, оцінити ефективність мобілізації фінансових ресурсів та сформулювати обґрунтовані напрями вдосконалення управління місцевими фінансами.

Важливість аналізу доходів бюджету територіальної громади полягає також у тому, що результати такого дослідження виступають основою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо планування та прогнозування бюджетних показників. Дослідження динаміки та структури доходів дозволяє визначити рівень залежності громади від зовнішньої фінансової підтримки, оцінити ефективність податкової політики на місцевому рівні та встановити можливості нарощення власних фінансових ресурсів. Крім того, аналіз доходів бюджету сприяє підвищенню прозорості та обґрунтованості бюджетного процесу, що є важливою передумовою зміцнення довіри населення до органів місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Великокучурівська сільська територіальна громада розпочала своє функціонування з 1 січня 2016 року в межах реалізації реформи децентралізації в Україні. До складу громади входять п'ять населених пунктів: адміністративний центр — село Великий Кучурів, а також села Годилів, Глибочок, Тисовець і Снячів. Формування громади сприяло консолідації фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, що створило передумови для активізації місцевого економічного розвитку та підвищення рівня самодостатності території.

Результати аналізу соціально-економічного потенціалу громади засвідчують, що одним із найбільш перспективних напрямів розвитку місцевої економіки є деревообробна промисловість, зокрема виробництво вікон, дверей,

меблів та інших виробів з деревини. Розвиток цього сектору має важливе значення для формування дохідної бази місцевого бюджету, створення нових робочих місць, збільшення обсягів підприємницької діяльності та зміцнення економічної спроможності громади.

Сприятливі умови для розвитку деревообробної галузі обумовлені низкою економічних і територіальних переваг, серед яких:

- вигідне географічне розташування громади поблизу обласного центру — міста Чернівці, що забезпечує зручне транспортне сполучення та доступ до широкого ринку збуту;
- нижчий рівень витрат на основні виробничі ресурси, зокрема земельні ділянки, оренду приміщень та окремі комунальні послуги, порівняно з великими містами;
- наявність можливостей для реалізації продукції як безпосередньо населенню, так і будівельним підприємствам та торговельним організаціям Чернівців і прилеглих територій;
- стабільний споживчий попит на продукцію деревообробної галузі, який підтримується функціонуванням розгалуженої торговельної мережі та найбільшого ринку регіону — Калинівського ринку;
- наявність трудових ресурсів і практичного досвіду населення у сфері деревообробки та меблевого виробництва, що сприяє розвитку малого і середнього підприємництва.

Підприємства «АПЛОТ», «Вікна-Стиль» та «Євро Віндеус» демонструють стабільні темпи розвитку та позитивну виробничо-фінансову динаміку, що говорить про високий рівень конкурентоспроможності деревообробної галузі на території громади. Їх діяльність забезпечує створення робочих місць, формування податкових надходжень до місцевого бюджету, розширення підприємницького середовища та активізацію суміжних видів економічної діяльності. Крім того, функціонування таких підприємств сприяє підвищенню інвестиційної привабливості громади та зміцненню її фінансової спроможності в умовах децентралізації.

Разом із тим розвиток місцевого бізнесу супроводжується низкою системних проблем і викликів. Насамперед це пов'язано з обмеженими фінансовими можливостями суб'єктів господарювання, недостатнім рівнем розвитку виробничої та транспортної інфраструктури, а також зростанням витрат на енергоресурси, логістику й оплату праці. За таких умов роботодавці часто не мають можливості забезпечити рівень заробітної плати, який був би конкурентним порівняно з європейським ринком праці.

Середній рівень оплати праці у громаді становить лише близько 25–30 % доходів, які громадяни України можуть отримувати за кордоном навіть при виконанні низькокваліфікованих робіт. Така ситуація посилює ризики зовнішньої трудової міграції, спричиняє відтік працездатного населення та дефіцит кваліфікованих кадрів на місцевому ринку праці. У довгостроковій перспективі це може негативно впливати на темпи економічного розвитку громади, знижувати її виробничий потенціал і стримувати розширення підприємницької діяльності.

В умовах сучасних соціально-економічних викликів, зокрема наслідків повномасштабної війни, особливої актуальності набуває необхідність комплексної оцінки внутрішнього потенціалу громади та факторів зовнішнього впливу. З цією метою було проведено SWOT-аналіз Великокучурівської сільської територіальної громади, який дозволив визначити її сильні та слабкі сторони, а також окреслити можливості й потенційні загрози подальшого соціально-економічного розвитку (табл. 2.1).

У сукупності можна говорити про формування сприятливого економічного середовища для подальшого розвитку виробничої діяльності на території громади, підвищення її інвестиційної привабливості та зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

Таблиця 2.1.

SWOT-аналіз Великокучурівської територіальної громади

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Сприятливі природно-кліматичні умови для ведення сільського господарства та розвитку зеленого туризму. 2. Розвинуте транспортне сполучення до обласного центру й кордону з Румунією. 3. Людський потенціал (почуття господаря у мешканців) 4. Наявність професійних кадрів (вчителів, лікарів, технічних працівників, службовців) 5. Досвід участі у загальнодержавних і міжнародних програмах з підтримки децентралізації. 6. Позитивна демографічна динаміка (скорочення чисельності місцевого населення супроводжується приростом сімей з обласного центру й інших областей України).	1. Середній рівень якості надання послуг. 2. Низький рівень розвитку підприємництва у селах громади, пасивність громади до актуальних проблем сіл. 3. Високий рівень відтоку робочої сили в міста та за кордон. 4. Відсутність вільних територій під будівництво нових господарських об'єктів. 5. Нерозвинута інфраструктура: часткова відсутність облаштування доріг з твердим покриттям, вуличного освітлення, обладнаних відпочинкових зон і спортивних майданчиків. 6. Відсутність вільних земельних ділянок промислового і комерційного призначення.
Можливості	Загрози
1. Участь у програмах міжнародної технічної допомоги. 2. Збільшення внутрішніх і зовнішніх інвестицій в економіку громади (в т.ч. шляхом мобілізації коштів від трудових мігрантів з-за кордону). 3. Створення нових робочих місць, сприятливих умов для малого й середнього бізнесу. 4. Покращення транспортної інфраструктури сіл за рахунок ремонту доріг. 5. Децентралізація влади, поява стимулів та механізмів державної підтримки місцевого економічного розвитку. 6. Освоєння нових ринків збуту. 7. Безпосередня близькість до обласного центру (5-7 км.) і низькі логістичні витрати / оренда. 8. Розвиток сільського господарства через ідентифікацію значущих напрямків (бджолярство, садівництво, тваринництво, лікарські рослини та інше.) 9. Значний туристичний історико-культурний і природно-рекреаційний потенціал.	1. Зубожіння сільського населення та зростання безробіття. 2. Корупція на загальнодержавному рівні. 3. Збільшення податкового й іншого роду навантажень на підприємців і потенційних інвесторів. 4. Недосконалість і нестабільність податкового та іншого регуляторного законодавства. 5. Нестабільна економічна ситуація в державі. 6. Політична та валютна нестабільність. 7. Постійне непрогнозоване зростання цін на енергоресурси. 8. Конкуренція місцевого бізнесу з великими національними мережевими підприємствами, Чернівецькими підприємствами. 9. Ведення військових дій на території України.

З огляду на основні показники соціально-економічного розвитку Великокучурівської сільської територіальної громади, важливого значення набуває дослідження стану та тенденцій формування її фінансової бази. Одним із ключових індикаторів фінансової спроможності громади є динаміка доходної частини місцевого бюджету, оскільки саме рівень та структура бюджетних надходжень визначають можливості органів місцевого самоврядування щодо забезпечення належного фінансування соціальної сфери, розвитку інфраструктури, реалізації місцевих програм і підтримки економічного зростання території. У зв'язку з цим доцільно здійснити аналіз динаміки

доходної частини бюджету Великокучурівської сільської територіальної громади за відповідний період (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динамічна характеристика доходів бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, тис. грн.

Статті доходів бюджету	Роки			Абсолютний приріст (+/–)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Податкові надходження	39452,6	55410,8	68078,7	28626,1	12667,9	72,56	22,86
Неподаткові надходження	24938,5	12364,3	10976,6	-13961,9	-1387,7	-55,99	-11,22
Доходи від операцій з капіталом	140,8	531,2	87,5	-53,3	-443,7	-37,86	-83,53
Цільові фонди	161,8	97,2	123,2	-38,6	26	-23,86	26,75
Офіційні трансферти	82356,4	86331,2	99433,1	17076,7	13101,9	20,74	15,18
Усього доходів	147050,1	154734,7	178699,1	31649	23964,4	21,52	15,49

Аналіз показників доходної частини бюджету Великокучурівської територіальної громади за 2023–2025 роки дає підстави констатувати поступове нарощення фінансового потенціалу громади в умовах децентралізації та адаптації місцевих фінансів до викликів воєнного періоду. Загальний обсяг доходів бюджету громади у 2025 році досяг 178699,1 тис. грн, що на 31649,0 тис. грн, або на 21,52 %, більше порівняно з 2023 роком. Порівняно з 2024 роком приріст становив 23964,4 тис. грн, або 15,49 %. Така динаміка характеризує позитивні тенденції у формуванні фінансової бази громади.

Найбільшу роль у структурі доходів бюджету відіграють офіційні трансферти та податкові надходження. Упродовж досліджуваного періоду саме ці складові формували основний фінансовий ресурс громади. Обсяг податкових надходжень у 2025 році становив 68078,7 тис. грн, що перевищує показник 2023 року на 28626,1 тис. грн, або на 72,56 %. Лише за один рік приріст склав 12667,9 тис. грн. Високі темпи зростання податкових надходжень відображають

посилення фінансової спроможності громади, розширення бази оподаткування та активізацію економічної діяльності на території громади. В умовах реформи децентралізації саме збільшення частки власних доходів виступає одним із ключових критеріїв фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

Позитивна динаміка податкових надходжень значною мірою пов'язана із зростанням надходжень від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та плати за землю, які традиційно формують основу доходної бази місцевих бюджетів. Важливим фактором також стало географічне розташування громади поблизу обласного центру та міжнародних транспортних шляхів, що сприяє розвитку підприємницької діяльності, житлового будівництва та сфери послуг. Водночас динаміка неподаткових надходжень характеризується суттєвим скороченням. У 2025 році їх обсяг становив 10976,6 тис. грн, що на 13961,9 тис. грн менше порівняно з 2023 роком. Темп скорочення перевищив 55 %. Така тенденція пов'язана зі зменшенням обсягів адміністративних зборів, плати за надання послуг бюджетними установами, а також зі скороченням окремих джерел господарської діяльності комунального сектору в умовах воєнного стану.

Особливу увагу привертає динаміка офіційних трансфертів, обсяг яких у 2025 році досяг 99433,1 тис. грн. У порівнянні з 2023 роком приріст становив 17076,7 тис. грн, або 20,74 %. Це підтверджує вагому роль державної фінансової підтримки у забезпеченні стабільності місцевих бюджетів, особливо в умовах повномасштабної війни. Значна частина трансфертів спрямовується на фінансування освітньої, соціальної та медичної сфер, а також на реалізацію делегованих державою повноважень.

Отже, бюджет Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках характеризувався позитивною динамікою загального обсягу доходів та суттєвим зміцненням податкової складової. Це формує передумови для підвищення рівня фінансової самодостатності громади та розширення можливостей реалізації місцевої соціально-економічної політики. Водночас

збереження високої питомої ваги офіційних трансфертів і скорочення неподаткових надходжень вказують на необхідність подальшої диверсифікації джерел доходів бюджету, стимулювання підприємницької активності та ефективнішого використання комунального майна.

З метою комплексної оцінки фінансової спроможності Великокучурівської сільської територіальної громади та визначення особливостей формування її дохідної бази доцільно здійснити структурний аналіз дохідної частини бюджету в динаміці за 2023–2025 роки. Результати проведеного аналізу узагальнено в таблиці 2.3, де відображено частку кожного виду доходів у загальній структурі бюджетних надходжень громади упродовж досліджуваного періоду.

Таблиця 2.3

Структурні трансформації дохідної бази бюджету Великокучурівської
територіальної громади у 2023–2025 роках, %

Статті доходів бюджету	Роки			Абсолютний приріст (+/–)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Податкові надходження	26,83	35,81	38,10	11,27	2,29
Неподаткові надходження	16,96	7,99	6,14	-10,82	-1,85
Доходи від операцій з капіталом	0,10	0,34	0,05	-0,05	-0,29
Цільові фонди	0,11	0,06	0,07	-0,04	0,01
Офіційні трансферти	56,01	55,79	55,64	-0,36	-0,15
Усього доходів	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Упродовж досліджуваного періоду у структурі доходів бюджету громади переважали офіційні трансферти, частка яких у 2023 році становила 56,01 %, у 2024 році – 55,79 %, а у 2025 році – 55,64 %. Незважаючи на незначне скорочення питомої ваги трансфертів, їх домінування у структурі доходів зберігається. Це характеризує вагому роль державної фінансової підтримки у забезпеченні стабільного функціонування громади, особливо в умовах повномасштабної війни, коли значна частина видатків місцевих бюджетів

спрямовується на фінансування соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я та заходів безпеки. Значний обсяг міжбюджетних трансфертів також пояснюється особливостями бюджетного вирівнювання та необхідністю забезпечення мінімальних соціальних стандартів на місцевому рівні.

Разом із тим у структурі доходів простежується позитивна тенденція до посилення ролі податкових надходжень. Їх частка зросла з 26,83 % у 2023 році до 38,10 % у 2025 році, тобто на 11,27 %. Лише за 2024–2025 роки приріст склав 2,29 %. Збільшення питомої ваги податкових надходжень є важливим індикатором зміцнення фінансової основи громади та підвищення рівня її бюджетної автономії. Подібна динаміка пов'язана із розширенням податкової бази, активізацією підприємницької діяльності, зростанням надходжень від податку на доходи фізичних осіб та місцевих податків і зборів. В умовах реформи децентралізації саме нарощення частки власних доходів формує основу фінансової стійкості територіальної громади та створює передумови для більш ефективного управління місцевим розвитком.

Суттєвого скорочення зазнала частка неподаткових надходжень. Якщо у 2023 році вона становила 16,96 %, то у 2025 році зменшилася до 6,14 %, тобто на 10,82 %. Подібна тенденція відображає скорочення доходів від адміністративних послуг, власної діяльності бюджетних установ, орендної плати та інших неподаткових джерел. В умовах воєнного стану зниження економічної активності та обмеження окремих видів господарської діяльності негативно впливають саме на цю складову доходної бази місцевих бюджетів.

Отже, узагальнення результатів структурного аналізу доходів бюджету Великокучурівської територіальної громади дає підстави стверджувати, що впродовж 2023–2025 років у громаді сформувалися позитивні тенденції зміцнення власної дохідної бази, насамперед за рахунок податкових надходжень. Одночасно структура доходів продовжує характеризуватися значною залежністю від офіційних трансфертів, що залишається характерною рисою функціонування більшості територіальних громад України в сучасних умовах.

З огляду на визначальну роль податкових надходжень у формуванні фінансової основи бюджету Великокучурівської сільської територіальної громади, особливої актуальності набуває дослідження їх кількісних і структурних змін упродовж 2023–2025 років. Саме податкові платежі забезпечують найбільш стабільну частину власних доходів місцевого бюджету та виступають ключовим індикатором рівня економічної активності на території громади, ефективності податкового адміністрування й фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Узагальнені результати дослідження складу та динаміки податкових надходжень бюджету громади наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Тенденції формування податкових надходжень бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, тис. грн.

Статті доходів бюджету	Роки			Абсолютний приріст (+/–)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Податок та збір на доходи фізичних осіб	19546,6	29146,0	37328,6	17782	8182,6	90,97	28,07
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	350,6	198,5	159,5	-191,1	-39	-54,51	-19,65
Внутрішні податки на товари та послуги	1972,7	2918,3	4321,1	2348,4	1402,8	119,04	48,07
Місцеві податки та збори	17580,0	23145,2	26263,6	8683,6	3118,4	49,39	13,47
Інші податки та збори	2,7	2,8	5,9	3,2	3,1	118,52	110,71
Усього податкових надходжень	39452,6	55410,8	68078,7	28626,1	12667,9	72,56	22,86

Загальний обсяг податкових надходжень бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2025 році становив 68078,7 тис. грн, що на 28626,1 тис. грн, або на 72,56 %, більше порівняно з 2023 роком. У порівнянні з 2024 роком приріст склав 12667,9 тис. грн, або 22,86 %. Високі темпи зростання податкових надходжень характеризують позитивну динаміку розвитку фінансового потенціалу громади та розширення економічної активності на її

території.

Найбільшу частку у структурі податкових надходжень займає податок та збір на доходи фізичних осіб. У 2025 році його обсяг досяг 37328,6 тис. грн, що на 17782,0 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Темп приросту становив 90,97 %. Лише за 2024–2025 роки надходження зросли на 8182,6 тис. грн. Податок на доходи фізичних осіб традиційно є ключовим бюджетоформуючим джерелом для місцевих бюджетів України, а його позитивна динаміка відображає збільшення фонду оплати праці, збереження зайнятості населення та функціонування підприємницького сектору громади навіть в умовах воєнного часу.

Суттєве зростання характерне і для внутрішніх податків на товари та послуги. У 2025 році їх обсяг становив 4321,1 тис. грн, що більш ніж удвічі перевищує показник 2023 року. Абсолютний приріст за досліджуваний період склав 2348,4 тис. грн. Подібна динаміка пов'язана із поживавленням споживчої активності населення, збільшенням обсягів роздрібної торгівлі та розширенням сфери обслуговування на території громади. Крім того, певний вплив мало підвищення ставок окремих акцизних платежів, які зараховуються до місцевих бюджетів.

Вагоме значення у формуванні податкових надходжень мають місцеві податки та збори. Їх обсяг у 2025 році досяг 26263,6 тис. грн, що на 8683,6 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Темп приросту склав 49,39 %. Зростання цієї складової податкових надходжень відображає активізацію підприємницької діяльності, розвиток малого та середнього бізнесу, а також ефективніше адміністрування місцевих податків.

Отже, податкові надходження бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках характеризувалися стійкою тенденцією до зростання. Збільшення обсягів власних податкових надходжень формує фінансові передумови для підвищення рівня бюджетної самодостатності громади, зміцнення її економічного потенціалу та розширення можливостей реалізації місцевих програм соціально-економічного розвитку в

умовах децентралізації.

Для комплексної оцінки особливостей формування дохідної бази бюджету Великокучурівської територіальної громади важливого значення набуває дослідження структури податкових надходжень у динаміці за 2023–2025 роки. Узагальнені результати структурного розподілу податкових надходжень бюджету громади наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Структурна характеристика податкових надходжень бюджету
Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, %

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/–)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Податок та збір на доходи фізичних осіб	49,54	52,60	54,83	5,29	2,23
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	0,89	0,36	0,23	-0,65	-0,12
Внутрішні податки на товари та послуги	5,00	5,27	6,35	1,35	1,08
Місцеві податки та збори	44,56	41,77	38,58	-5,98	-3,19
Інші податки та збори	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00
Усього податкових надходжень	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Проведений аналіз показує, що у структурі податкових надходжень бюджету громади домінуюче місце займає податок та збір на доходи фізичних осіб. Його частка у загальному обсязі податкових надходжень зросла з 49,54 % у 2023 році до 54,83 % у 2025 році. Водночас частка місцевих податків та зборів у структурі податкових надходжень поступово скорочувалася. Якщо у 2023 році вона становила 44,56 %, то у 2025 році знизилася до 38,58 %, тобто на 5,98 %. Частка внутрішніх податків на товари та послуги у структурі податкових надходжень упродовж досліджуваного періоду зросла з 5,00 % до 6,35 %.

Доцільно відзначити, що податок на доходи фізичних осіб продовжує зміцнювати свої позиції як основне джерело формування податкових ресурсів бюджету Великокучурівської територіальної громади. Структура податкових надходжень у 2023–2025 роках характеризується концентрацією доходів навколо найбільш стабільних та прогнозованих джерел, що забезпечує відносну

стійкість бюджетної системи громади в умовах економічної нестабільності та воєнних викликів.

Отже, проведений аналіз доходів бюджету Великокучурівської територіальної громади за 2023–2025 роки дає підстави констатувати поступове зміцнення фінансової спроможності громади в умовах децентралізації. Позитивна динаміка загального обсягу доходів забезпечувалася насамперед зростанням податкових надходжень, ключову роль серед яких відіграє податок на доходи фізичних осіб. У структурі доходів бюджету зберігається висока частка офіційних трансфертів, що відображає суттєву залежність громади від державної фінансової підтримки, особливо в умовах воєнного стану. Водночас збільшення питомої ваги власних доходів характеризує поступове посилення фінансової автономії громади та розширення її можливостей щодо реалізації місцевої соціально-економічної політики.

Подальше зміцнення дохідної бази громади доцільно пов'язувати з активізацією підприємницької діяльності, розширенням податкової бази, підвищенням ефективності адміністрування місцевих податків і зборів, залученням інвестицій, розвитком малого та середнього бізнесу, а також раціональнішим використанням земельних і комунальних ресурсів громади.

2.2. Аналіз видатків бюджету територіальної громади

В умовах поглиблення процесів бюджетної децентралізації та розширення повноважень органів місцевого самоврядування особливого значення набуває дослідження видаткової частини бюджету територіальної громади, оскільки саме через систему видатків забезпечується реалізація основних функцій місцевої влади та задоволення потреб населення у суспільних благах і послугах. Видатки місцевих бюджетів виступають важливим інструментом соціально-економічного розвитку територій, адже

спрямовуються на фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, житлово-комунального господарства, культури, благоустрою, розвитку інфраструктури та інших сфер життєдіяльності громади. Саме тому ефективність формування та використання видаткової частини бюджету значною мірою визначає рівень фінансової спроможності територіальної громади, якість надання публічних послуг і можливості забезпечення сталого розвитку території.

У сучасних умовах функціонування місцевих фінансів питання раціонального використання бюджетних коштів набуває особливої актуальності, оскільки органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати належне виконання покладених на них повноважень за умов обмеженості фінансових ресурсів та постійного зростання суспільних потреб. Передача значної частини управлінських функцій на місцевий рівень супроводжується підвищенням відповідальності територіальних громад за ефективність бюджетної політики, що потребує системного аналізу структури та динаміки видатків бюджету. Такий аналіз дає змогу оцінити пріоритети фінансування, визначити напрями використання бюджетних ресурсів, дослідити рівень забезпечення окремих галузей і виявити тенденції зміни видаткової політики громади.

Необхідність проведення аналізу видатків бюджету територіальної громади обумовлюється також сучасними соціально-економічними викликами, що впливають на стан місцевих фінансів та потребують оперативного реагування з боку органів місцевого самоврядування. Зростання потреб у фінансуванні соціальної сфери, необхідність підтримки критичної інфраструктури, забезпечення безперебійного функціонування комунальних установ та реалізації програм місцевого розвитку потребують ефективного управління бюджетними ресурсами та підвищення результативності бюджетних видатків. За таких умов важливого значення набуває оцінка доцільності та ефективності здійснення видатків, а також визначення ступеня їх відповідності стратегічним цілям розвитку територіальної громади.

Особливу роль аналіз видатків бюджету відіграє у процесі оцінювання фінансової політики громади та визначення ефективності управлінських рішень у сфері місцевих фінансів. Аналіз динаміки видаткової частини бюджету (табл. 2.6) створює підґрунтя для вдосконалення бюджетного планування, підвищення прозорості бюджетного процесу та забезпечення більш раціонального використання фінансових ресурсів. Крім того, дослідження структури видатків (табл. 2.7) дозволяє встановити рівень збалансованості бюджетної системи громади, проаналізувати ефективність фінансування окремих галузей та виявити можливі резерви оптимізації бюджетних витрат.

Таблиця 2.6

Динаміка та функціональна спрямованість видатків бюджету

Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, тис. грн.

Статті видатків бюджету	Роки			Абсолютний приріст (+/–)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Державне управління	35851,4	26924,2	30198,6	-5652,8	3274,4	-15,77	12,16
Освіта	83247,1	90977,0	114443,5	31196,4	23466,5	37,47	25,79
Охорона здоров'я	1162,3	698,6	603,9	-558,4	-94,7	-48,04	-13,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2432,5	5996,5	15104,5	12672	9108	520,95	151,89
Житлово-комунальне господарство	8293,2	13874,3	11268,1	2974,9	-2606,2	35,87	-18,78
Культура і мистецтво	1315,8	1848,0	2428,0	1112,2	580	84,53	31,39
Фізична культура і спорт	2319,1	2436,8	2686,2	367,1	-2069,7	15,83	10,23
Економічна діяльність	6588,3	5229,9	2125,4	-4462,9	-3104,5	-67,74	-59,36
Інша діяльність	2133,1	1941,6	2205,0	71,9	263,4	3,37	13,57
Разом видатків без трансфертів	143342,8	149926,9	181063,2	37720,4	31136,3	26,31	20,77
Кошти, що передаються до інших бюджетів	2239,1	2582,9	3274,9	1035,8	692	46,26	26,79
Усього видатків	145581,9	152509,8	184338,1	38756,2	31828,3	26,62	20,87

Загальний обсяг видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2025 році становив 184338,1 тис. грн, що на 38756,2 тис. грн, або на 26,62 %, більше порівняно з 2023 роком. У порівнянні з 2024 роком приріст видатків склав 31828,3 тис. грн, або 20,87 %. Зростання обсягів бюджетних видатків пов'язане із необхідністю забезпечення стабільного функціонування соціальної сфери, підтримки життєдіяльності громади в умовах воєнного стану,

зростанням вартості енергоносіїв, оплатою праці працівників бюджетних установ та фінансуванням першочергових потреб населення.

Найбільшу частку у структурі видатків бюджету громади займає сфера освіти. У 2025 році видатки на освіту досягли 114443,5 тис. грн, що на 31196,4 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Темп приросту становив 37,47 %. Значне збільшення фінансування освітньої галузі пояснюється високою питомою вагою витрат на оплату праці педагогічних працівників, утримання закладів освіти, забезпечення їх енергоресурсами та організацію безпечного освітнього процесу в умовах воєнних викликів.

Суттєве зростання характерне також для видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. У 2025 році їх обсяг становив 15104,5 тис. грн, що у понад шість разів перевищує показник 2023 року. Абсолютний приріст склав 12672,0 тис. грн. Подібна динаміка безпосередньо пов'язана із посиленням соціальної підтримки населення в умовах повномасштабної війни, збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, необхідністю фінансування програм допомоги соціально вразливим категоріям населення, військовослужбовцям та членам їхніх сімей.

Водночас окремі напрями бюджетних видатків характеризувалися скороченням. Зокрема, видатки на державне управління у 2025 році були меншими порівняно з 2023 роком на 5652,8 тис. грн. Незважаючи на певне зростання у 2025 році відносно попереднього року, загальна тенденція характеризує прагнення органів місцевого самоврядування до оптимізації управлінських витрат та раціональнішого використання бюджетних ресурсів.

Скорочення характерне також для видатків на охорону здоров'я, які у 2025 році становили лише 603,9 тис. грн. Зменшення обсягів фінансування цієї галузі значною мірою пояснюється особливостями реформування медичної системи України, у межах якої фінансування медичних послуг дедалі більше здійснюється через механізми Національної служби здоров'я України, а не безпосередньо з місцевих бюджетів.

Видатки на економічну діяльність упродовж 2023–2025 років зазнали

найбільшого скорочення. У 2025 році їх обсяг становив 2125,4 тис. грн, що на 4462,9 тис. грн менше порівняно з 2023 роком. Зменшення фінансування цього напрямку пов'язане із концентрацією бюджетних ресурсів на першочергових соціальних потребах громади та необхідністю перерозподілу коштів в умовах воєнного стану.

Отже, упродовж 2023–2025 років основним пріоритетом бюджетної політики залишалось фінансування соціально орієнтованих сфер, передусім освіти та соціального захисту населення. Структура видатків громади характеризується переважанням поточних соціальних витрат, що є закономірним в умовах воєнного стану та необхідності забезпечення стабільності функціонування місцевої соціальної інфраструктури. Одночасно скорочення фінансування економічної діяльності та окремих капіталоемних напрямів обмежує можливості довгострокового економічного розвитку громади, що актуалізує необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів у перспективі.

Таблиця 2.7

Функціональна структура видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, %

Статті видатків бюджету	Роки			Абсолютний приріст (+/-)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Державне управління	24,63	17,65	16,38	-8,24	-1,27
Освіта	57,18	59,65	62,08	4,90	2,43
Охорона здоров'я	0,80	0,46	0,33	-0,47	-0,13
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1,67	3,93	8,19	6,52	4,26
Житлово-комунальне господарство	5,70	9,10	6,11	0,42	-2,98
Культура і мистецтво	0,90	1,21	1,32	0,41	0,11
Фізична культура і спорт	1,59	1,60	1,46	-0,14	-0,14
Економічна діяльність	4,53	3,43	1,15	-3,37	-2,28
Інша діяльність	1,47	1,27	1,20	-0,27	-0,08
Разом видатків без трансфертів	98,46	98,31	98,22	-0,24	-0,08
Кошти, що передаються до інших бюджетів	1,54	1,69	1,78	0,24	0,08
Усього видатків	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Проведений аналіз показує, що у структурі видатків бюджету громади домінуюче місце займає освітня сфера. Освіта традиційно залишається найбільш ресурсомісткою сферою місцевих бюджетів України, оскільки на територіальні громади покладено значний обсяг повноважень щодо забезпечення освітнього процесу. Частка видатків на освіту у 2025 році досягла 62,08 %, тоді як у 2023 році вона становила 57,18 %. Приріст за досліджуваний період склав 4,90 %.

Суттєвих змін зазнала структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. В умовах повномасштабної війни соціальна функція місцевих бюджетів набуває особливого значення, оскільки саме органи місцевого самоврядування забезпечують оперативне реагування на потреби населення та реалізацію місцевих програм соціальної підтримки. Якщо у 2023 році їх частка становила лише 1,67 %, то у 2025 році вона зросла до 8,19 %.

Водночас у структурі видатків простежується поступове скорочення частки витрат на державне управління. У 2023 році цей показник становив 24,63 %, тоді як у 2025 році знизився до 16,38 %. Подібна тенденція є позитивною з позиції ефективності бюджетної політики, оскільки дозволяє збільшувати частку коштів, спрямованих безпосередньо на забезпечення потреб населення та розвиток громади.

Частка видатків на житлово-комунальне господарство у структурі бюджету у 2025 році становила 6,11 %, що лише незначно перевищує рівень 2023 року. Після помітного збільшення у 2024 році простежується певне скорочення питомої ваги цього напрямку.

Поступове зростання характерне для видатків на культуру і мистецтво, частка яких збільшилася з 0,90 % у 2023 році до 1,32 % у 2025 році. Незважаючи на відносно невелику питому вагу, фінансування культурної сфери має важливе значення для підтримання суспільної активності, збереження культурної ідентичності громади та забезпечення функціонування закладів культури в складних соціально-економічних умовах.

Видатки на фізичну культуру і спорт у структурі бюджету залишалися

відносно стабільними та коливалися в межах 1,46–1,60 %. Це характеризує прагнення громади забезпечувати фінансування спортивної інфраструктури та підтримувати розвиток молодіжного середовища навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Кошти, що передаються до інших бюджетів, характеризувалися незначним зростанням питомої ваги та у 2025 році становили 1,78 % загального обсягу видатків, що пов'язано із необхідністю міжбюджетної взаємодії.

Отже, упродовж 2023–2025 років видаткова політика громади набула вираженого соціального спрямування. Основна частина фінансових ресурсів концентрувалася у сферах освіти та соціального захисту населення, тоді як частка видатків на економічну діяльність та управлінський апарат поступово скорочувалася. Подібна ситуація є характерною для більшості територіальних громад України в умовах воєнного стану, коли пріоритетного значення набуває забезпечення соціальної стабільності, підтримання життєдіяльності населення та фінансування базових публічних послуг.

2.3. Аналіз фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади

У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування та трансформації системи міжбюджетних відносин особливого значення набуває дослідження фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади як важливої складової реалізації державної політики децентралізації. Фінансове забезпечення діяльності територіальних громад є одним із визначальних чинників їх соціально-економічної стабільності, оскільки саме через механізм бюджетного фінансування створюються умови для належного функціонування території, забезпечення потреб населення та підтримання безперервності суспільних процесів. У цьому контексті бюджет територіальної громади

виступає не лише інструментом акумулювання та розподілу фінансових ресурсів, а й важливим засобом реалізації стратегічних цілей місцевого розвитку.

В умовах децентралізації територіальні громади отримали значно ширші повноваження у сфері управління фінансовими ресурсами, що супроводжується підвищенням рівня відповідальності органів місцевого самоврядування за ефективність їх використання. За таких обставин особливої актуальності набуває оцінка напрямів фінансування та дослідження особливостей розподілу бюджетних ресурсів між основними сферами життєдіяльності громади. Проведення такого аналізу дозволяє визначити ступінь відповідності бюджетної політики потребам території, оцінити рівень забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування та виявити тенденції розвитку фінансового забезпечення громади в сучасних умовах.

Необхідність дослідження фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади зумовлюється також динамічними змінами економічного середовища, посиленням впливу зовнішніх і внутрішніх викликів на функціонування місцевих фінансів та потребою у забезпеченні стійкості бюджетної системи на місцевому рівні. За умов обмеженості фінансових ресурсів органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати оптимальний розподіл бюджетних коштів, орієнтуючись на досягнення максимальної результативності та суспільної ефективності. Саме тому важливого значення набуває аналіз структури та тенденцій фінансування, який дозволяє оцінити пріоритети бюджетної політики громади та встановити рівень її здатності забезпечувати належне функціонування території.

Аналіз фінансування основних сфер життєдіяльності громади створює підґрунтя для виявлення проблемних аспектів бюджетного забезпечення, визначення рівня збалансованості фінансових рішень та оцінки ефективності реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Крім того, результати такого аналізу сприяють формуванню обґрунтованих підходів до вдосконалення управління фінансовими ресурсами громади та підвищення рівня фінансової

спроможності органів місцевого самоврядування.

В умовах децентралізації та розширення фінансової самостійності територіальних громад важливого значення набуває дослідження видатків місцевого бюджету на освіту, оскільки саме освітня сфера є однією з ключових складових соціального розвитку території та формування людського капіталу. Фінансування освіти належить до пріоритетних напрямів використання бюджетних ресурсів територіальної громади, адже забезпечує належне функціонування закладів освіти, створення умов для надання якісних освітніх послуг та реалізацію державної політики у сфері освіти на місцевому рівні.

Проведення аналізу видатків бюджету громади на освіту передбачає визначення тенденцій бюджетного забезпечення освітньої сфери та встановлення рівня відповідності обсягів фінансування потребам територіальної громади. В умовах зростання навантаження на місцеві бюджети та необхідності забезпечення належної якості освітніх послуг особливо важливим є дослідження динаміки та структури видатків на освіту, що дозволяє оцінити пріоритети бюджетної політики громади та виявити можливі напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення освітньої діяльності.

Освітня сфера Великокучурівської територіальної громади посідає провідне місце у системі надання публічних послуг та є одним із ключових напрямів використання коштів місцевого бюджету. Освітні послуги у Великокучурівській територіальній громаді забезпечують заклади дошкільної, загальної середньої та мистецької освіти. До мережі освітніх установ громади входять Великокучурівський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів імені Володимира Бузенка, Великокучурівський заклад дошкільної освіти «Казка», Великокучурівська музична школа, Годилівський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів з дошкільним підрозділом, Снячівський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів з дошкільним підрозділом та Тисовецький заклад загальної середньої освіти I–II ступенів імені А. Душак. Сформована мережа закладів освіти забезпечує потреби населення громади у здобутті дошкільної та загальної середньої освіти, а також сприяє розвитку

творчих здібностей дітей та молоді.

Для оцінки рівня фінансового забезпечення освітньої галузі та визначення основних тенденцій використання бюджетних ресурсів доцільно проаналізувати динаміку бюджетних асигнувань на освіту у Великокучурівській територіальній громаді впродовж 2023–2025 років, результати чого наведено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка фінансування освітньої сфери Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках, тис. грн.

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/-)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Надання дошкільної освіти	13158,0	15387,1	17317,7	4159,7	1930,6	31,61	12,55
Надання загальної середньої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету	19119,4	20594,2	21605,3	2485,9	1011,1	13,00	4,91
Надання загальної середньої освіти за рахунок освітньої субвенції	37960,9	45222,3	44769,2	6808,3	-453,1	17,94	-1,00
Надання спеціалізованої освіти мистецькими школами	5165,1	5063,0	5089,7	-75,4	26,7	-1,46	0,53
Надання освіти за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами	230,4	255,3	121,3	-109,1	-134,0	-47,35	-52,49
Інші програми, заклади та заходи у сфері освіти	7613,3	4455,1	25540,3	17927,0	21085,2	235,47	473,28
Усього видатків на освіту	83247,1	90977,0	114443,5	31196,4	23466,5	37,47	25,79

Аналіз динаміки видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на освіту у 2023–2025 роках характеризує стійку тенденцію до збільшення обсягів фінансування освітньої сфери. Загальний обсяг видатків на освіту у 2025 році становив 114443,5 тис. грн, що на 31196,4 тис. грн, або на 37,47 %, більше порівняно з 2023 роком. У порівнянні з 2024 роком приріст

склав 23466,5 тис. грн, або 25,79 %.

Найбільшу частку у структурі освітніх видатків займають витрати на надання загальної середньої освіти за рахунок освітньої субвенції. У 2025 році їх обсяг становив 44769,2 тис. грн, що на 6808,3 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Водночас порівняно з 2024 роком простежується незначне скорочення фінансування на 453,1 тис. грн. Освітня субвенція традиційно залишається основним інструментом державної підтримки фінансування закладів загальної середньої освіти, забезпечуючи насамперед оплату праці педагогічних працівників.

Важливе місце у структурі освітніх видатків займає фінансування загальної середньої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету. У 2025 році обсяг цих видатків досяг 21605,3 тис. грн, що на 2485,9 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. В умовах децентралізації саме місцеві бюджети дедалі більше забезпечують фінансову підтримку освітньої галузі, що підвищує значення власної доходної бази громади.

Позитивна динаміка характерна і для видатків на дошкільну освіту. У 2025 році вони становили 17317,7 тис. грн, що на 4159,7 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Темп приросту за досліджуваний період склав 31,61 %. Важливим фактором є прагнення громади забезпечити доступність дошкільної освіти для населення та підтримати соціальну зайнятість батьків.

Натомість видатки на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок субвенції з державного бюджету упродовж досліджуваного періоду скорочувалися. У 2025 році їх обсяг становив 121,3 тис. грн, що майже вдвічі менше порівняно з 2023 роком.

Отже, упродовж 2023–2025 років у Великокучурівській територіальній громаді простежувалося суттєве зростання обсягів фінансування освітньої галузі. Основними напрямками використання бюджетних ресурсів залишалися забезпечення функціонування закладів загальної середньої та дошкільної освіти, а також реалізація додаткових освітніх програм і заходів, пов'язаних із модернізацією освітнього середовища та забезпеченням безпеки учасників

освітнього процесу. Посилення фінансування освітньої сфери формує важливі передумови для підтримання належного рівня освітніх послуг, розвитку людського капіталу громади та забезпечення соціальної стабільності в умовах сучасних викликів.

Дослідження структури видатків бюджету на освіту дозволяє комплексно оцінити напрями розподілу фінансових ресурсів у межах освітньої галузі, визначити ключові акценти бюджетної політики громади та проаналізувати рівень фінансового забезпечення окремих складових освітнього процесу. У зв'язку з цим доцільно здійснити структурний аналіз видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на освіту упродовж 2023–2025 років, результати якого наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Структура видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на освіту за 2023-2025 роки, %

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/-)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Надання дошкільної освіти	15,81	16,91	15,13	-0,67	-1,78
Надання загальної середньої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету	22,97	22,64	18,88	-4,09	-3,76
Надання загальної середньої освіти за рахунок освітньої субвенції	45,60	49,71	39,12	-6,48	-10,59
Надання спеціалізованої освіти мистецькими школами	6,20	5,57	4,45	-1,76	-1,12
Надання освіти за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами	0,28	0,28	0,11	-0,17	-0,17
Інші програми, заклади та заходи у сфері освіти	9,15	4,90	22,32	13,17	17,42
Усього видатків на освіту	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Найбільшу частку у структурі освітніх видатків упродовж досліджуваного періоду займали видатки на надання загальної середньої освіти за рахунок освітньої субвенції. У 2023 році їх питома вага становила 45,60 %, у

2024 році зросла до 49,71 %, однак у 2025 році скоротилася до 39,12 %. Незважаючи на скорочення питомої ваги, цей напрям залишається основним джерелом фінансування освітньої галузі громади, оскільки освітня субвенція забезпечує насамперед оплату праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Водночас у структурі освітніх видатків простежується скорочення частки фінансування загальної середньої освіти за рахунок коштів місцевого бюджету. У 2025 році цей показник становив 18,88 %, що на 4,09 % менше порівняно з 2023 роком. Але незважаючи на зменшення питомої ваги, видатки місцевого бюджету залишаються важливим інструментом забезпечення функціонування закладів освіти, оскільки за рахунок коштів громади фінансуються комунальні послуги, утримання приміщень, організація харчування, поточні ремонти та інші витрати, необхідні для безперебійного освітнього процесу.

Частка видатків на дошкільну освіту у структурі освітніх витрат упродовж 2023–2025 років залишалася відносно стабільною та коливалася в межах 15–17 %. Частка видатків на спеціалізовану освіту мистецькими школами упродовж досліджуваного періоду поступово скорочувалася та у 2025 році становила 4,45 %. Незважаючи на зменшення питомої ваги, громада продовжує забезпечувати фінансування мистецької освіти, що має важливе значення для культурного розвитку території та підтримки творчого потенціалу дітей і молоді.

Отже, структура освітніх видатків громади характеризується адаптацією до сучасних умов функціонування освітньої системи та орієнтацією на забезпечення безперервності й доступності освітнього процесу в умовах воєнного стану.

В умовах поглиблення соціально-економічних викликів та повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну особливого значення набуває дослідження видатків бюджету територіальної громади на соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Соціальна політика в сучасних умовах виступає одним із ключових напрямів діяльності органів

місцевого самоврядування, оскільки саме через механізм бюджетного фінансування забезпечується підтримка найбільш вразливих категорій населення, створюються умови для соціальної стабільності та збереження належного рівня життєдіяльності громади. За умов воєнного стану значно зростає потреба у своєчасному та ефективному фінансовому забезпеченні соціальних програм, що пов'язано зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, зростанням рівня соціальної вразливості населення, погіршенням матеріального становища окремих категорій громадян та необхідністю посилення соціальної підтримки населення.

У таких умовах аналіз видатків бюджету територіальної громади на соціальний захист і соціальне забезпечення дозволяє оцінити рівень фінансового забезпечення соціальної сфери, визначити тенденції та особливості використання бюджетних ресурсів, а також встановити ступінь відповідності обсягів фінансування сучасним потребам громади. Проведення такого аналізу створює підґрунтя для виявлення проблемних аспектів фінансування соціальної сфери, оцінки пріоритетів бюджетної політики громади та обґрунтування напрямів удосконалення механізму фінансового забезпечення соціального захисту населення в умовах сучасних викликів і воєнних загроз (табл. 2.10 та 2.11).

Загальний обсяг видатків бюджету громади на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2025 році становив 15104,5 тис. грн, що на 12672,0 тис. грн, або більш ніж у шість разів, перевищує показник 2023 року. У порівнянні з 2024 роком приріст склав 9108,0 тис. грн, або 151,89 %. Подібна динаміка характеризує суттєве посилення соціальної складової бюджетної політики громади в умовах воєнного стану, збільшення потреб населення у соціальній підтримці та необхідність оперативного реагування органів місцевого самоврядування на нові соціальні виклики.

Таблиця 2.10

Динаміка фінансування заходів соціального захисту населення у
Великокучурівській територіальній громаді у 2023–2025 роках, тис. грн.

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/–)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Надання пільг з оплати послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг окремим категоріям громадян та компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян	17	126,1	222,6	205,6	96,5	1209,41	76,53
Видатки на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни	117,5	564,2	385,6	268,1	-178,6	228,17	-31,66
Видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану	374	205,0	337,4	-36,6	132,4	-9,79	64,59
Інші заклади та заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення	1924	5101,2	14158,9	12234,9	9057,7	635,91	177,56
Усього видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення	2432,5	5996,5	15104,5	12672	9108	520,95	151,89

Найбільшу частку у структурі соціальних видатків займали інші заклади та заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення. Помітне зростання характерне для видатків на надання пільг з оплати послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг окремим категоріям громадян та компенсації за пільговий проїзд. У 2025 році їх обсяг становив 222,6 тис. грн, що на 205,6 тис. грн більше порівняно з 2023 роком. Значних змін зазнали також видатки на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. У 2025 році їх обсяг становив 385,6 тис. грн, що на 268,1 тис. грн більше порівняно з 2023 роком, хоча порівняно з 2024 роком простежується певне скорочення фінансування. Наявність цього напрямку видатків безпосередньо пов'язана з наслідками повномасштабної війни та необхідністю забезпечення належної підтримки сімей загиблих захисників України.

Доцільно відзначити, що упродовж 2023–2025 років у Великокучурівській територіальній громаді відбулося суттєве зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення. Основний

обсяг фінансових ресурсів спрямовувався на реалізацію соціальних програм та заходів підтримки населення в умовах воєнного стану. Посилення соціальної складової бюджетної політики громади характеризує адаптацію місцевої фінансової системи до сучасних викликів та прагнення органів місцевого самоврядування забезпечити належний рівень соціальної підтримки мешканців громади в умовах економічної та гуманітарної нестабільності.

Таблиця 2.11

Структура бюджетних видатків Великокучурівської територіальної громади у сфері соціального захисту та соціального забезпечення у 2023–2025 рр., %

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/–)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Надання пільг з оплати послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг окремим категоріям громадян та компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян	0,70	2,10	1,47	0,77	-0,63
Видатки на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни	4,83	9,41	2,55	-2,28	-6,86
Видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану	15,38	3,42	2,23	-13,14	-1,18
Інші заклади та заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення	79,10	85,07	93,74	14,64	8,67
Усього видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

У структурі видатків спостерігається скорочення питомої ваги фінансування підтримки внутрішньо переміщених та евакуйованих осіб. Якщо у 2023 році на зазначений напрям спрямовувалося 15,38 % усіх видатків на соціальний захист, то у 2025 році цей показник знизився до 2,23 %. Помітні зміни відбулися і щодо видатків на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. У 2024 році їх частка зросла до 9,41 %, однак уже у 2025 році скоротилася до 2,55 %.

Отже, структура видатків бюджету громади на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2023–2025 роках відображає адаптацію фінансової політики Великокучурівської територіальної громади до умов воєнного часу.

Пріоритетного значення набули комплексні заходи соціальної підтримки населення, тоді як частка окремих спеціалізованих напрямів поступово скорочувалася.

В умовах децентралізації та сучасних економічних викликів особливого значення набуває дослідження видатків бюджету територіальної громади на економічну діяльність, оскільки саме ці видатки формують фінансову основу для забезпечення розвитку території, підтримки господарської активності та зміцнення економічного потенціалу громади. В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну роль бюджетного фінансування економічної діяльності суттєво зросла, адже територіальні громади функціонують в умовах значних економічних втрат, порушення виробничих і логістичних зв'язків, скорочення ділової активності та підвищення навантаження на місцеві бюджети. За таких обставин ефективне спрямування бюджетних ресурсів на забезпечення економічної стійкості громади виступає важливою передумовою стабілізації соціально-економічної ситуації та відновлення економічного розвитку територій.

У нинішніх умовах органи місцевого самоврядування повинні не лише забезпечувати належне функціонування територіальної громади, а й формувати сприятливі умови для підтримки економічної активності, розвитку місцевої інфраструктури та зміцнення фінансової спроможності громади. Саме тому дослідження динаміки, структури та особливостей фінансування економічної діяльності дозволяє оцінити пріоритети бюджетної політики громади та визначити рівень її здатності реагувати на сучасні економічні ризики (табл. 2.12 та 2.13). Особливого значення аналіз таких видатків набуває в контексті необхідності забезпечення післявоєнного відновлення територій, підвищення інвестиційної привабливості громади та створення умов для довгострокового соціально-економічного розвитку.

Загальний обсяг видатків на економічну діяльність у 2025 році становив 2125,4 тис. грн, що на 4462,9 тис. грн менше порівняно з 2023 роком. Темп скорочення за досліджуваний період досяг 67,74 %, а відносно 2024 року –

59,36 %. Подібна динаміка відображає істотне зменшення фінансових можливостей громади щодо реалізації масштабних програм економічного розвитку та інвестиційної підтримки території.

Таблиця 2.12

Динаміка видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на економічний розвиток у 2023–2025 роках, тис. грн.

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/-)		Відносний приріст (%)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024	2025 / 2023	2025 / 2024
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	81,0	169,8	204,0	123	34,2	151,85	20,14
Регіональний розвиток та інші інвестиційні проекти	4040,5	2191,4	35,0	-4005,5	-2156,4	-99,13	-98,40
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	2184,5	2262,9	1597,4	-587,1	-665,5	-26,88	-29,41
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	282,3	605,8	289	6,7	-316,8	2,37	-52,29
Усього видатків на економічну діяльність	6588,3	5229,9	2125,4	-4462,9	-3104,5	-67,74	-59,36

Найбільше скорочення зафіксовано за напрямом «Регіональний розвиток та інші інвестиційні проекти». Якщо у 2023 році на зазначені цілі було спрямовано 4040,5 тис. грн, то у 2025 році – лише 35,0 тис. грн. Абсолютне скорочення становило 4005,5 тис. грн, а відносне – 99,13 %. Така тенденція демонструє практичне згортання фінансування інвестиційних ініціатив та програм розвитку громади. Зменшення обсягів капітальних вкладень пов'язане із високим рівнем бюджетних ризиків, нестабільністю надходжень до місцевого бюджету та необхідністю концентрації фінансових ресурсів на забезпеченні поточних потреб населення.

Видатки на транспорт та транспортну інфраструктуру у 2025 році також скоротилися і становили 1597,4 тис. грн проти 2184,5 тис. грн у 2023 році. Незважаючи на це, саме даний напрям у 2025 році залишився найбільш фінансово забезпеченим серед усіх складових економічної діяльності, що пояснюється критичною важливістю транспортної доступності для

функціонування територіальної громади.

Позитивна динаміка спостерігається у сфері сільського, лісового та рибного господарства, де обсяг фінансування зріс із 81,0 тис. грн у 2023 році до 204,0 тис. грн у 2025 році.

Великокучурівська громада належить до територій із вираженим аграрним напрямом господарювання, де основу економічної діяльності формують сільське господарство, мале підприємництво та сфера послуг. Водночас в умовах децентралізації громада стикається з необхідністю одночасного фінансування соціальної сфери, житлово-комунального господарства, освіти, благоустрою та підтримки інфраструктури. Це формує значне навантаження на місцевий бюджет і обмежує можливості реалізації масштабних програм економічного розвитку.

Отже, треба відзначити, що у структурі видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на економічну діяльність упродовж 2023–2025 років простежується переважання поточних інфраструктурних потреб над інвестиційною складовою розвитку. Бюджетна політика громади у досліджуваний період була орієнтована передусім на забезпечення базових функцій життєдіяльності території та підтримання стабільності функціонування місцевого господарства.

Таблиця 2.13

Структурні зміни видатків бюджету Великокучурівської територіальної громади на економічну діяльність у 2023–2025 роках, %

Показники	Роки			Абсолютний приріст (+/–)	
	2023	2024	2025	2025 / 2023	2025 / 2024
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	1,23	3,25	9,60	8,37	6,35
Будівництво та регіональний розвиток	61,33	41,90	1,65	-59,68	-40,25
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	33,16	43,27	75,16	42,00	31,89
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	4,28	11,58	13,60	9,31	2,01
Усього видатків на економічну діяльність	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Найбільшу питому вагу у 2023 році займали видатки на будівництво та регіональний розвиток, частка яких становила 61,33 %. Подібна структура фінансування була обумовлена необхідністю підтримки інфраструктурної модернізації громади, реалізації заходів із благоустрою територій, відновлення та покращення об'єктів комунальної інфраструктури. Однак уже у 2024 році частка зазначеного напрямку скоротилася до 41,90 %, а у 2025 році — до 1,65 %.

Водночас найбільш стрімке зростання спостерігається у сфері транспорту та транспортної інфраструктури, включаючи дорожнє господарство. Якщо у 2023 році на цей напрям спрямовувалося 33,16 % усіх видатків на економічну діяльність, то у 2025 році його частка досягла 75,16 %. Подібні зміни відображають посилення уваги громади до розвитку дорожньої інфраструктури, ремонту місцевих доріг, забезпечення транспортної доступності населених пунктів та підтримки логістичних зв'язків.

Позитивну тенденцію демонструють видатки на сільське, лісове, рибне господарство та мисливство. Їх частка зросла з 1,23 % у 2023 році до 9,60 % у 2025 році. Збільшення фінансування аграрного напрямку на 8,37 відсоткових пункта є закономірним для громади з вираженою сільськогосподарською спеціалізацією.

Загалом структура видатків на економічну діяльність Великокучурівської територіальної громади у 2023–2025 роках характеризується поступовим переходом від переважання капітального будівництва до домінування транспортної інфраструктури та підтримки секторів, які забезпечують поточну економічну стійкість громади. Така трансформація бюджетної політики обумовлена необхідністю адаптації до сучасних економічних умов, підвищенням ролі логістичної інфраструктури, а також прагненням забезпечити стабільне функціонування місцевої економіки в умовах децентралізації.

Отже, в умовах децентралізації та воєнного стану бюджетна політика Великокучурівської територіальної громади була орієнтована насамперед на забезпечення стабільного функціонування соціально важливих сфер, підтримку населення та збереження належного рівня життєдіяльності території. Упродовж

2023–2025 років спостерігалось зростання обсягів фінансування освіти та соціального захисту населення, що характеризує посилення соціальної спрямованості місцевого бюджету, тоді як видатки на економічну діяльність скорочувалися внаслідок необхідності концентрації фінансових ресурсів на першочергових потребах громади. Проведений аналіз засвідчив, що бюджет громади загалом забезпечував виконання основних функцій місцевого самоврядування в умовах сучасних викликів, однак подальше підвищення фінансової спроможності Великокучурівської територіальної громади потребує зміцнення дохідної бази, удосконалення механізмів управління бюджетними ресурсами та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Шляхи зміцнення дохідної бази територіальної громади

В умовах поглиблення процесів децентралізації та трансформації системи місцевих фінансів особливої актуальності набуває проблема зміцнення дохідної бази територіальних громад. Саме достатній обсяг фінансових ресурсів є необхідною передумовою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування, забезпечення якісних публічних послуг, реалізації інфраструктурних проєктів та сталого соціально-економічного розвитку територій.

Реформа бюджетної децентралізації сприяла розширенню фінансової самостійності громад та передачі їм додаткових джерел доходів. Водночас сучасні умови функціонування місцевих бюджетів характеризуються значними викликами, пов'язаними з воєнним станом, скороченням економічної активності, демографічними змінами, нерівномірністю економічного розвитку регіонів та високою залежністю окремих громад від міжбюджетних трансфертів. У зв'язку з цим питання зміцнення дохідної бази територіальних громад набуває стратегічного значення.

Дохідна база територіальної громади є основою фінансового забезпечення місцевого самоврядування та ключовим чинником соціально-економічного розвитку території. Саме обсяг і структура доходів місцевого бюджету визначають можливості органів місцевого самоврядування щодо виконання власних і делегованих повноважень, фінансування поточних потреб, реалізації інвестиційних та інфраструктурних проєктів, забезпечення соціального захисту населення, підтримки місцевого економічного розвитку.

У сучасних умовах фінансова спроможність громади безпосередньо

залежить від рівня розвитку її дохідної бази. Як зазначає І. Луніна: «фінансово спроможна громада повинна мати стабільні власні джерела доходів, достатні для забезпечення сталого розвитку території та ефективного функціонування місцевого самоврядування» [23].

У сучасних умовах важливого значення набуває питання збалансованості структури доходів місцевих бюджетів. Надмірна залежність громад від міжбюджетних трансфертів обмежує їх фінансову автономію та знижує можливості самостійного розвитку.

Наукові дослідження свідчать, що громади з високим рівнем власних доходів мають кращі можливості для розвитку інфраструктури, вищу інвестиційну привабливість, ефективнішу систему управління ресурсами, вищий рівень якості публічних послуг [19].

Водночас значна частина територіальних громад України характеризується недостатнім рівнем фінансової спроможності через низький економічний потенціал, скорочення чисельності населення, недостатній розвиток підприємництва, високу частку тіньової економіки, наслідки воєнного стану.

Саме тому одним із ключових завдань органів місцевого самоврядування є пошук ефективних шляхів зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.

Одним із найважливіших напрямів зміцнення дохідної бази територіальної громади є стимулювання місцевого економічного розвитку. Саме розвиток підприємництва, інвестиційної діяльності та ринку праці створює передумови для зростання податкових надходжень і підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів.

У сучасних умовах органи місцевого самоврядування повинні активно формувати сприятливе економічне середовище для розвитку бізнесу. Це передбачає спрощення адміністративних процедур, розвиток інфраструктури, підтримку малого та середнього підприємництва, створення індустріальних парків, залучення інвестицій, підтримку релокованих підприємств.

Особливе значення має розвиток малого та середнього бізнесу, який

виступає одним із головних джерел формування місцевих податків та забезпечення зайнятості населення. Як свідчать сучасні дослідження, активізація підприємницької діяльності сприяє збільшенню надходжень єдиного податку, зростанню ПДФО, розвитку місцевого ринку праці, підвищенню інвестиційної привабливості території [2].

У сучасних умовах важливим чинником розвитку місцевої економіки є підтримка інвестиційної діяльності. Органи місцевого самоврядування можуть стимулювати інвестиційну активність шляхом підготовки інвестиційних паспортів громад, створення прозорих умов ведення бізнесу, розвитку транспортної та цифрової інфраструктури, участі у міжнародних грантових програмах.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває підтримка релокованого бізнесу. Частина підприємств, переміщених із територій активних бойових дій, стала важливим чинником розвитку громад у відносно безпечних регіонах України. Це сприяло створенню нових робочих місць, зростанню податкових надходжень, активізації економічної діяльності.

Важливим напрямом зміцнення дохідної бази є розвиток аграрного сектору та переробної промисловості у сільських громадах. Саме розвиток локального виробництва та створення доданої вартості на місцевому рівні дозволяють збільшити доходи бюджету та підвищити економічну стійкість території.

Крім того, перспективним напрямом є розвиток туристичного потенціалу громад. Саме туризм сприяє збільшенню надходжень від туристичного збору, розвитку малого бізнесу, створенню нових робочих місць, покращенню інвестиційного іміджу території.

Таким чином, розвиток місцевої економіки є базовою передумовою зміцнення дохідної бази територіальної громади та забезпечення її фінансової незалежності.

Важливим напрямом зміцнення доходів місцевих бюджетів є підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів. Навіть за наявності

достатнього податкового потенціалу через тінізацію економіки, недосконалість обліку платників, неефективне управління земельними ресурсами, низький рівень податкового контролю громади можуть втрачати значні обсяги доходів.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема легалізації трудових відносин та детінізації доходів населення. Оскільки податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування повинні бути зацікавлені у створенні офіційних робочих місць, легалізації заробітної плати, підтримці офіційного працевлаштування.

Суттєвий резерв збільшення доходів місцевих бюджетів пов'язаний із підвищенням ефективності управління земельними ресурсами. У багатьох громадах існують проблеми неформлених земельних ділянок, заниженої нормативної грошової оцінки землі, незаконного використання земель, втрат орендної плати.

Важливим напрямом є проведення інвентаризації земель та нерухомого майна, що дозволяє актуалізувати базу оподаткування, збільшити надходження плати за землю, підвищити ефективність використання комунального майна.

У сучасних умовах важливу роль відіграє цифровізація податкового адміністрування. Використання сучасних інформаційних систем сприяє покращенню обліку платників податків, підвищенню прозорості бюджетного процесу, зменшенню корупційних ризиків, оперативному контролю за надходженням платежів. Крім того, органи місцевого самоврядування повинні активно співпрацювати з податковими органами, державними реєстрами, бізнесом і громадянськістю, що дозволяє підвищити рівень податкової дисципліни та забезпечити стабільність доходів місцевих бюджетів.

У сучасних умовах важливим напрямом зміцнення фінансової спроможності громад є диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів. Надмірна залежність від окремих податків або міжбюджетних трансфертів підвищує ризики фінансової нестабільності громад.

Одним із перспективних напрямів є активніше використання потенціалу

комунальної власності. Органи місцевого самоврядування можуть збільшувати доходи бюджету шляхом ефективного управління комунальним майном, передачі майна в оренду, реалізації інвестиційних проєктів, розвитку комунальних підприємств.

Суттєвим джерелом фінансових ресурсів можуть стати міжнародні гранти та програми технічної допомоги. У сучасних умовах українські громади активно співпрацюють із міжнародними організаціями та донорами, залучаючи кошти на відновлення інфраструктури, розвиток енергоефективності, цифровізацію та підтримку соціальної сфери.

Важливим напрямом диверсифікації доходів є розвиток партнерства між громадою та бізнесом. Реалізація проєктів державно-приватного партнерства дозволяє залучати інвестиції, модернізувати інфраструктуру та створювати нові джерела доходів.

Перспективним інструментом є також розвиток місцевих запозичень та випуск муніципальних облігацій, однак їх використання потребує високого рівня фінансової стабільності громади та ефективного управління борговими зобов'язаннями.

Крім того, сучасні громади повинні активно впроваджувати стратегічне фінансове планування, яке дозволяє прогнозувати доходи, оптимізувати бюджетні ресурси, підвищувати стійкість місцевих фінансів, а також мінімізувати бюджетні ризики.

Отже, зміцнення доходної бази територіальної громади є одним із ключових напрямів забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування та сталого розвитку територій. В умовах децентралізації саме достатній обсяг власних доходів визначає можливості громади щодо реалізації соціально-економічних програм, фінансування інфраструктурних проєктів та підвищення якості життя населення.

Основними напрямками зміцнення дохідної бази територіальних громад є:

- розвиток місцевої економіки;
- підтримка підприємництва;

- залучення інвестицій;
- удосконалення адміністрування місцевих податків і зборів;
- підвищення ефективності управління земельними ресурсами;
- диверсифікація джерел доходів;
- активне залучення міжнародної фінансової допомоги.

Сучасні умови функціонування місцевих бюджетів потребують комплексного підходу до управління фінансовими ресурсами громад, впровадження сучасних інструментів бюджетного менеджменту та підвищення ефективності використання наявного економічного потенціалу територій.

Таким чином, зміцнення дохідної бази територіальних громад є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів та підвищення ефективності функціонування системи місцевого самоврядування в Україні.

В умовах сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, демографічними змінами та нестабільністю економічного середовища формування стійкої та фінансово незалежної дохідної бази набуває особливого значення для Великокучурівської територіальної громади. Аналіз показників бюджету громади за останні роки свідчить про збереження вагомості ролі міжбюджетних трансфертів у структурі доходів, що певною мірою посилює залежність місцевого бюджету від державної фінансової підтримки. Водночас наявний ресурсний, територіальний та економічний потенціал громади створює передумови для активізації власних джерел надходжень і забезпечення більш високого рівня фінансової самодостатності громади.

Одним із ключових напрямів зміцнення дохідної бази територіальної громади має стати підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів. Насамперед це стосується плати за землю та податку на нерухоме майно, оскільки саме ці платежі формують стабільну основу фінансових ресурсів місцевого самоврядування. У громаді доцільно активізувати роботу щодо проведення інвентаризації земельних ресурсів, актуалізації нормативної грошової оцінки земель та виявлення випадків неоформленого користування

земельними ділянками. Значний резерв зростання доходів також пов'язаний із детінізацією господарської діяльності та розширенням бази оподаткування за рахунок офіційного працевлаштування населення, оскільки податок на доходи фізичних осіб залишається одним із головних бюджетоформуючих джерел місцевих бюджетів.

Важливим інструментом нарощення фінансового потенціалу громади є підтримка малого та середнього підприємництва. Для Великокучурівської громади перспективним є розвиток підприємницької діяльності у сфері сільського господарства, деревообробки, торгівлі, транспортних послуг та переробки сільськогосподарської продукції. У сучасних умовах орган місцевого самоврядування повинен не лише виконувати функції розпорядника бюджетних ресурсів, а й виступати активним учасником стимулювання місцевого економічного розвитку. З цією метою доцільним є формування сприятливого інвестиційного клімату, спрощення процедур взаємодії бізнесу з місцевою владою, підготовка інвестиційних паспортів території та участь у грантових і міжнародних програмах підтримки громад. Залучення інвестицій сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню рівня зайнятості населення та збільшенню надходжень до місцевого бюджету.

Суттєвий потенціал для зміцнення доходної бази громади пов'язаний із більш ефективним використанням комунального майна та природних ресурсів. Практика функціонування територіальних громад свідчить, що значна частина об'єктів комунальної власності використовується недостатньо ефективно або взагалі не приносить доходів до бюджету. Тому доцільним є проведення комплексного аудиту комунального майна, удосконалення механізмів оренди та підвищення прозорості управління майновими ресурсами. Окрему увагу слід приділити розвитку проєктів енергоефективності, що дозволить не лише скоротити видатки бюджету, а й вивільнити додаткові фінансові ресурси для реалізації програм соціально-економічного розвитку громади.

В умовах децентралізації важливого значення набуває також підвищення якості стратегічного та бюджетного планування. Формування бюджету громади

повинно базуватися на реалістичних прогнозах економічного розвитку, оцінці ризиків та визначенні пріоритетів використання фінансових ресурсів. Водночас ефективне управління бюджетом неможливе без забезпечення прозорості бюджетного процесу, залучення громадськості до обговорення бюджетних рішень та посилення фінансової дисципліни.

Отже, зміцнення дохідної бази Великокучурівської територіальної громади потребує комплексного підходу, що поєднуватиме удосконалення податкового адміністрування, розвиток місцевого підприємництва, ефективне управління комунальними ресурсами та активізацію інвестиційної діяльності. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості громади, зменшенню залежності від міжбюджетних трансфертів і створенню належних передумов для стабільного соціально-економічного розвитку території в умовах децентралізації та сучасних воєнно-економічних викликів.

3.2. Напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів територіальної громади

У сучасних умовах розвитку системи місцевих фінансів питання ефективного використання бюджетних коштів територіальних громад набуває особливої актуальності. В умовах бюджетної децентралізації органи місцевого самоврядування отримали значно ширші фінансові повноваження та додаткові ресурси, що підвищило їх відповідальність за результативність управління бюджетними коштами. Водночас обмеженість фінансових ресурсів, наслідки воєнного стану, необхідність відновлення інфраструктури та забезпечення соціальної стабільності вимагають підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів.

Ефективне використання бюджетних ресурсів є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості територіальних громад, підвищення якості

публічних послуг та реалізації стратегічних напрямів розвитку територій. У сучасних умовах органи місцевого самоврядування повинні не лише забезпечувати збалансованість місцевих бюджетів, а й досягати максимальної результативності використання бюджетних коштів.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності використання бюджетних коштів є удосконалення системи бюджетного планування. Якісне планування дозволяє забезпечити збалансованість бюджету, оптимізувати структуру видатків та підвищити результативність використання фінансових ресурсів.

У сучасних умовах особливого значення набуває застосування програмно-цільового методу бюджетування, який передбачає орієнтацію бюджетних видатків на досягнення конкретних результатів, визначення показників ефективності бюджетних програм, оцінку результативності використання коштів.

Програмно-цільовий метод дозволяє органам місцевого самоврядування підвищити прозорість бюджетного процесу, забезпечити контроль за результатами використання коштів, оптимізувати бюджетні видатки та посилити відповідальність розпорядників бюджетних коштів.

Як зазначає І. Луніна: «використання програмно-цільового методу сприяє переходу від утримання бюджетних установ до фінансування результатів їх діяльності» [23].

Важливим напрямом удосконалення бюджетного планування є впровадження середньострокового бюджетного планування, яке дозволяє прогнозувати фінансові ресурси громади, забезпечувати стабільність бюджетної політики, ефективніше реалізовувати стратегічні проекти, а також мінімізувати бюджетні ризики.

У сучасних умовах органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати узгодження бюджетного планування зі стратегіями розвитку територіальних громад, що у свою чергу сприяє концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, підвищенню результативності бюджетної

політики та покращенню якості управління місцевими фінансами.

Особливого значення набуває оцінка ефективності бюджетних програм. Для цього використовуються показники затрат, продукту, ефективності та показники якості.

Водночас у багатьох громадах існують проблеми формального застосування програмно-цільового методу, що проявляється у недостатній якості бюджетних програм, нечіткості результативних показників і слабкому моніторингу ефективності видатків.

Тому подальше удосконалення бюджетного планування потребує підвищення професійного рівня працівників фінансових органів та впровадження сучасних інструментів фінансового менеджменту.

Важливим напрямом підвищення ефективності використання бюджетних коштів є забезпечення прозорості бюджетного процесу та посилення фінансового контролю. Саме відкритість інформації про використання бюджетних ресурсів сприяє підвищенню довіри населення до органів місцевого самоврядування, зменшенню корупційних ризиків, посиленню громадського контролю й ефективнішому використанню бюджетних коштів.

У сучасних умовах органи місцевого самоврядування активно впроваджують механізми відкритого бюджету, які передбачають оприлюднення бюджетної інформації, публічне обговорення бюджетних рішень, залучення громадськості до бюджетного процесу, використання електронних платформ бюджетної прозорості.

Важливим інструментом забезпечення прозорості є система публічних закупівель Prozorro, яка сприяє:

- підвищенню конкурентності закупівель;
- економії бюджетних коштів;
- зниженню корупційних ризиків;
- покращенню контролю за використанням ресурсів.

Одним із ключових елементів ефективного бюджетного менеджменту є внутрішній фінансовий контроль, який передбачає контроль за дотриманням

бюджетного законодавства, оцінку ефективності бюджетних програм, перевірку цільового використання коштів та аналіз фінансових ризиків.

У сучасних умовах важливого значення набуває розвиток внутрішнього аудиту в органах місцевого самоврядування. Внутрішній аудит дозволяє виявляти неефективні витрати, запобігати фінансовим порушенням, а також підвищувати якість бюджетного управління.

Крім того, важливу роль у забезпеченні ефективності використання бюджетних коштів відіграє громадський контроль. Участь громадськості у бюджетному процесі сприяє підвищенню прозорості, врахуванню потреб населення та посиленню підзвітності місцевої влади.

Сучасні територіальні громади активно впроваджують громадські бюджети, електронні консультації, відкриті бюджетні портали, електронні системи моніторингу видатків.

Таким чином, прозорість та ефективний фінансовий контроль є важливими передумовами підвищення результативності використання бюджетних коштів територіальних громад.

У сучасних умовах важливим напрямом підвищення ефективності використання бюджетних коштів є цифровізація бюджетного процесу. Цифровізація місцевих фінансів включає використання електронного документообігу, автоматизацію бухгалтерського обліку, електронне бюджетування, цифровий моніторинг бюджетних програм.

Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє автоматизувати фінансові процеси, підвищити оперативність управлінських рішень, покращити контроль за використанням коштів, а також зменшити адміністративні витрати. Такі технології сприяють підвищенню точності бюджетного планування, мінімізації людського фактора, скороченню часу обробки фінансової інформації та покращенню аналітичної роботи.

Особливого значення цифровізація набуває в умовах воєнного стану, коли необхідно забезпечити оперативне управління фінансовими ресурсами та швидке реагування на кризові ситуації.

Важливим напрямом підвищення ефективності бюджетних видатків є їх оптимізація. Для цього органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати скорочення непродуктивних витрат, раціональне використання енергоресурсів, оптимізацію мережі бюджетних установ, впровадження енергоефективних технологій.

Суттєвий потенціал економії бюджетних коштів пов'язаний із модернізацією комунальної інфраструктури та впровадженням енергоощадних заходів, що дозволяє зменшити витрати на утримання об'єктів, підвищити якість комунальних послуг і покращити екологічну ситуацію.

У сучасних умовах важливого значення набуває також управління бюджетними ризиками, що передбачає аналіз фінансових загроз, формування резервних фондів, а також підвищення стійкості місцевих бюджетів до кризових ситуацій.

Кулик П. О. наголошує, що: «ефективне використання бюджетних коштів потребує комплексного підходу, який поєднує якісне бюджетне планування, прозорість бюджетного процесу, сучасні цифрові технології й ефективний фінансовий контроль» [19].

Отже, підвищення ефективності використання бюджетних коштів територіальної громади є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів та підвищення якості публічних послуг. В умовах децентралізації та обмеженості фінансових ресурсів органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати максимально результативне використання бюджетних коштів.

Основними напрямками підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів є:

- удосконалення бюджетного планування;
- розвиток програмно-цільового методу бюджетування;
- підвищення прозорості бюджетного процесу;
- посилення внутрішнього фінансового контролю;
- розвиток громадського контролю;

- цифровізація місцевих фінансів;
- оптимізація бюджетних видатків.

Сучасні умови функціонування місцевих бюджетів потребують впровадження сучасних інструментів бюджетного менеджменту, розвитку системи стратегічного планування та підвищення професійного рівня працівників органів місцевого самоврядування.

Таким чином, ефективне використання бюджетних коштів є важливим чинником забезпечення сталого розвитку територіальних громад та підвищення результативності функціонування системи місцевих фінансів України.

Для Великокучурівської територіальної громади питання ефективного використання бюджетних коштів є надзвичайно актуальним, оскільки обмеженість фінансових ресурсів, необхідність підтримки соціальної сфери та вплив воєнно-економічних чинників потребують раціонального й економічно обґрунтованого управління бюджетними видатками. Аналіз структури видаткової частини бюджету громади за останні роки свідчить, що найбільша частка бюджетних асигнувань спрямовується на фінансування освіти, соціального захисту населення, житлово-комунального господарства та організацію діяльності органів місцевого самоврядування. За таких умов одним із ключових завдань громади є забезпечення максимальної результативності використання кожної бюджетної гривні.

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів Великокучурівської територіальної громади насамперед повинно базуватися на удосконаленні системи планування та прогнозування бюджетних показників. Формування видаткової частини бюджету має здійснюватися з урахуванням реальних потреб громади, пріоритетів соціально-економічного розвитку та оцінки ефективності бюджетних програм. Важливим напрямом є посилення програмно-цільового методу бюджетування, який дозволяє оцінювати не лише обсяги використаних ресурсів, а й досягнуті результати. Застосування чітких показників результативності бюджетних програм сприятиме підвищенню прозорості бюджетного процесу та забезпечить можливість контролю за

ефективністю витрачання бюджетних коштів.

Важливу роль у підвищенні ефективності бюджетних видатків відіграє оптимізація мережі бюджетних установ та раціоналізація витрат на їх утримання. В умовах скорочення чисельності населення та міграційних процесів особливо актуальним є питання забезпечення ефективного функціонування закладів освіти, культури та інших установ соціальної сфери. У цьому контексті доцільним є впровадження сучасних управлінських підходів, спрямованих на оптимізацію витрат на енергоносії, утримання адміністративного апарату та використання комунального майна. Реалізація заходів з енергозбереження та підвищення енергоефективності бюджетних установ дозволить скоротити поточні видатки місцевого бюджету та спрямувати вивільнені ресурси на фінансування пріоритетних потреб громади.

Одним із важливих напрямів підвищення ефективності використання бюджетних коштів є удосконалення системи публічних закупівель. Забезпечення прозорості закупівельних процедур, посилення конкуренції між учасниками торгів сприятимуть більш раціональному використанню бюджетних ресурсів. В умовах обмеженості фінансових можливостей громади особливого значення набуває запобігання неефективним витратам, завищенню вартості товарів і послуг та нераціональному використанню бюджетних коштів. Водночас використання електронної системи публічних закупівель забезпечує відкритість бюджетного процесу та підвищує рівень довіри населення до діяльності органів місцевого самоврядування.

Суттєве значення для забезпечення ефективності бюджетних видатків має посилення внутрішнього фінансового контролю та аудиту. Органи місцевого самоврядування повинні здійснювати постійний моніторинг використання бюджетних ресурсів, оцінювати ефективність реалізації місцевих програм та своєчасно виявляти ризики нецільового чи нераціонального використання коштів. У сучасних умовах важливо забезпечити належний рівень фінансової дисципліни та відповідальності розпорядників бюджетних коштів за результати їх використання. Підвищенню ефективності управління місцевими фінансами

також сприятиме цифровізація бюджетного процесу, впровадження сучасних інформаційних систем управління фінансами та розширення практики електронного документообігу.

Особливої актуальності для Великокучурівської територіальної громади набуває необхідність спрямування бюджетних ресурсів на реалізацію заходів, пов'язаних із підтримкою соціальної стійкості громади в умовах воєнного стану. Рациональний розподіл бюджетних коштів повинен враховувати потреби внутрішньо переміщених осіб, підтримку соціально вразливих категорій населення, забезпечення належного функціонування інфраструктури та створення безпечних умов життєдіяльності населення. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення збалансованості між поточними соціальними потребами та необхідністю фінансування заходів довгострокового розвитку громади.

Отже, підвищення ефективності використання бюджетних коштів Великокучурівської територіальної громади повинно здійснюватися шляхом комплексного удосконалення системи бюджетного планування, оптимізації мережі бюджетних установ, забезпечення прозорості публічних закупівель, посилення фінансового контролю та впровадження сучасних управлінських технологій. Реалізація зазначених заходів сприятиме раціональному використанню фінансових ресурсів громади, підвищенню якості надання публічних послуг та створенню умов для соціально-економічного розвитку громади.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах реформування системи місцевого самоврядування та поглиблення процесів децентралізації особливого значення набуває ефективне формування і використання бюджетів територіальних громад як основи їх фінансової самостійності та соціально-економічного розвитку. Бюджет територіальної громади виступає ключовим інструментом реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, забезпечення потреб населення та підтримання стабільного функціонування території в умовах сучасних економічних і воєнних викликів.

У процесі дослідження формування та використання бюджету територіальної громади в умовах децентралізації сформульовані наступні висновки:

1. Досліджено суть та економічний зміст бюджету територіальної громади. Бюджет територіальної громади є складною економічною категорією, яка відображає систему фінансових відносин щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні. Суть бюджету територіальної громади найбільш повно проявляється через його функції. У фінансовій науці виділяють декілька основних функцій (розподільча, контрольна, регулююча, стимулююча, соціальна та стратегічна), які відображають їх роль у системі публічних фінансів. У сучасних умовах бюджет територіальної громади виступає не лише інструментом фінансування поточних потреб, а й основою забезпечення стійкого розвитку територій. Саме через бюджет забезпечується фінансування суспільних потреб, підтримка місцевого розвитку, реалізація інфраструктурних проєктів та підвищення якості життя населення.

2. Розглянуто нормативно-правові засади формування бюджетів територіальних громад в Україні. Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює процес формування місцевих бюджетів, є Бюджетний кодекс України.

Саме цей документ визначає структуру бюджетної системи, принципи бюджетного процесу, склад доходів і видатків місцевих бюджетів, механізми міжбюджетних відносин, а також порядок здійснення бюджетного контролю. Важливу роль у системі нормативно-правового забезпечення місцевих бюджетів відіграє Податковий кодекс України, який визначає перелік загальнодержавних і місцевих податків та зборів, порядок їх адміністрування і розподілу між бюджетами. Важливим етапом реформування системи місцевих фінансів стало прийняття законодавства у сфері децентралізації. Одним із ключових нормативних актів став Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який створив правові засади формування спроможних громад. Сучасне законодавство забезпечує правові передумови фінансової самостійності територіальних громад, визначає механізми формування доходів місцевих бюджетів, регулює міжбюджетні відносини та встановлює принципи бюджетного процесу.

3. Визначено вплив реформи децентралізації на фінансову спроможність територіальних громад. Важливим показником фінансової спроможності громади є співвідношення її власних доходів та обсягу міжбюджетних трансфертів. Висока частка власних доходів свідчить про фінансову незалежність громади та її здатність самостійно забезпечувати розвиток території. Бюджетна децентралізація стала ключовою складовою реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Її реалізація передбачала зміну системи розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами, посилення фінансової автономії громад та створення умов для їх самостійного розвитку. Реформа децентралізації суттєво вплинула на фінансову спроможність територіальних громад України та стала важливим чинником розвитку системи місцевих фінансів. Передача додаткових фінансових ресурсів і повноважень органам місцевого самоврядування сприяла зміцненню дохідної бази місцевих бюджетів, підвищенню рівня фінансової автономії громад та активізації місцевого економічного розвитку.

4. Проведено аналіз доходів і видатків бюджету територіальної громади. Аналіз доходів бюджету Великокучурівської територіальної громади за 2023–2025 роки дає підстави констатувати поступове зміцнення фінансової спроможності громади в умовах децентралізації. Позитивна динаміка загального обсягу доходів забезпечувалася насамперед зростанням податкових надходжень, ключову роль серед яких відіграє податок на доходи фізичних осіб. У структурі доходів бюджету зберігається висока частка офіційних трансфертів, що відображає суттєву залежність громади від державної фінансової підтримки, особливо в умовах воєнного стану. Водночас збільшення питомої ваги власних доходів характеризує поступове посилення фінансової автономії громади та розширення її можливостей щодо реалізації місцевої соціально-економічної політики.

Упродовж 2023–2025 років основним пріоритетом бюджетної політики громади залишалося фінансування соціально орієнтованих сфер. Структура видатків громади характеризується переважанням саме поточних соціальних витрат, що є закономірним в умовах воєнного стану та необхідності забезпечення стабільності функціонування місцевої соціальної інфраструктури. Одночасно скорочення фінансування економічної діяльності та окремих капіталоемних напрямів обмежує можливості довгострокового економічного розвитку громади, що актуалізує необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів у перспективі.

5. Проаналізовано фінансування основних сфер життєдіяльності територіальної громади. В умовах дії реформи децентралізації та воєнних викликів бюджетна політика Великокучурівської територіальної громади була спрямована на забезпечення безперервного функціонування ключових сфер життєдіяльності, підтримку соціальної стабільності та задоволення першочергових потреб населення. Упродовж 2023–2025 років у структурі бюджетних видатків простежувалося збільшення фінансування освітньої та соціальної сфер. Водночас скорочення видатків на економічну діяльність було

зумовлене необхідністю концентрації фінансових ресурсів на виконанні пріоритетних завдань громади в умовах обмежених бюджетних можливостей. Загалом можна стверджувати про здатність бюджету громади забезпечувати реалізацію основних функцій місцевого самоврядування, проте подальший розвиток Великокучурівської територіальної громади потребує посилення фінансової самостійності й удосконалення системи управління бюджетними ресурсами.

6. Узагальнено шляхи зміцнення дохідної бази територіальної громади. Зміцнення доходної бази територіальної громади є одним із ключових напрямів забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування та сталого розвитку територій. До найважливіших напрямів зміцнення дохідної бази її громади можна віднести: стимулювання місцевого економічного розвитку (малий і середній бізнес, релокований бізнес, аграрний сектор, туристичний сектор), підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів, легалізація трудових відносин, підвищення ефективності управління земельними ресурсами, цифровізація податкового адміністрування, активне використання потенціалу комунальної власності, залучення міжнародних грантів та програм технічної допомоги, розвиток місцевих запозичень та випуск муніципальних облігацій, а також впровадження стратегічного фінансового планування.

Зміцнення дохідної бази Великокучурівської територіальної громади потребує комплексного підходу, що поєднуватиме удосконалення податкового адміністрування, розвиток місцевого підприємництва, ефективне управління комунальними ресурсами та активізацію інвестиційної діяльності. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості громади, зменшенню залежності від міжбюджетних трансфертів і створенню належних передумов для стабільного соціально-економічного розвитку території в умовах децентралізації та сучасних воєнно-економічних викликів.

7. Визначено напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів територіальної громади. Ефективне використання

бюджетних ресурсів є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості територіальних громад, підвищення якості публічних послуг та реалізації стратегічних напрямів розвитку територій. До ключових напрямів підвищення ефективності використання бюджетних коштів варто віднести: удосконалення системи бюджетного планування, проведення оцінки ефективності бюджетних програм, забезпечення прозорості бюджетного процесу та посилення фінансового контролю, цифровізація бюджетного процесу, оптимізація бюджетних видатків, управління бюджетними ризиками.

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів Великокучурівської територіальної громади повинно здійснюватися шляхом комплексного удосконалення системи бюджетного планування, оптимізації мережі бюджетних установ, забезпечення прозорості публічних закупівель, посилення фінансового контролю та впровадження сучасних управлінських технологій. Реалізація пропонованих заходів сприятиме раціональному використанню фінансових ресурсів громади та підвищенню якості надання публічних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Т. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3561>
2. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А. Місцеві бюджети як інструмент забезпечення розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 1. С. 45–51. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2025/9.pdf
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник. Київ : Центр навчальної літератури. 2004. 544 с.
5. Возняк Г. В., Патицька Х. О. Бюджетні детермінанти забезпечення стійкості територіальних громад: воєнна адаптація та орієнтири повоєнного відновлення *Фінанси України*. 2023. № 8. С. 81-96.
6. Гарбінська-Руденко А. В. Бюджетне право : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет. 2023. 340 с.
7. Гарбінська-Руденко А. В., Демчук М. В. Правове регулювання формування бюджетів об'єднаних територіальних громад як ключових суб'єктів місцевого самоврядування *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 361-365.
8. Дем'янишин В. Г. Місцеві фінанси та бюджетний механізм регіонального розвитку : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 338 с.
9. Дем'янишин В. Г. Теоретичні засади бюджетного механізму держави. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 8–19. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1390>
10. Децентралізація в Україні : офіційний портал. URL: <https://decentralization.gov.ua>

11. Євченко В., Тереняк Л. Децентралізація як фактор розвитку територіальних громад в Україні: досвід країн ЄС. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2024. № 23. С. 52-71.

12. Єрмоменко А. О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132-137.

13. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 18-23.

14. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територій. *Проблеми економіки*. 2023. № 1. С. 185-191.

15. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96-102.

16. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

17. Крачок Л. І. Пріоритети податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 201-210.

18. Кузнєцов К. В. Зміна пріоритетів у бюджетній політиці територіальних громад в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 89-103.

19. Кулик П. О. Фінансова спроможність територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 98–103. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2024/18.pdf

20. Левандівський О. Т. Управління податковими надходженнями до бюджету територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2024. № 3.

21. Левандівський О. Т. Управлінські підходи в формуванні місцевого

бюджету територіальної громади на основі податкових надходжень. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 37-43.

22. Лободіна З. М. Організаційно-методичні засади вдосконалення управління бюджетом участі як інструментом забезпечення інклюзивного розвитку територіальної громади. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 11. С. 43-49.

23. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія. Київ : НАН України, 2020. 432 с.

24. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів у контексті поглиблення бюджетної децентралізації. *Економіка України*. 2023. № 7(740). С. 54–72. URL: https://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk

25. Маліборський П. Фінансово-бюджетна спроможність територіальних громад. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. Вип. 6. С. 131-140.

26. Мащенко О. В. Видатки бюджетів територіальних громад як стимули соціально-економічного розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 13. С. 85-97

27. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: <https://mof.gov.ua>

28. Молдован О. О. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=3145>

29. Монастирський Г. Л., Волосюк М. В. Гармонізація соціальних та економічних складових розвитку інфраструктури територіальних громад *Проблеми економіки*. 2023. № 1. С. 86-95.

30. Опарін В. М. Фінансова система України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 240 с.

31. Офіційний сайт Великокучурівської сільської ради. URL: <https://vk-stg.gov.ua/>

32. Палвашова Г. І., Седікова І. О. Бюджетна ефективність територіальних громад: вектор впливу системних змін *Економіка харчової промисловості*. 2023. Т. 15, Вип. 3. С. 48-55.

33. Пилипенко О. В. Сучасні тенденції розвитку місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2025. Вип. 52. С. 112–118. URL: <https://visnyk-econom.uzhnu.edu.ua/article/view/303400>

34. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

35. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України : Закон України від 08.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

36. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20>

37. Про державно-приватне партнерство. Закон України зі змінами і доповненнями, внесеними від 16 серпня 2022 року N 2529-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t102404?an=0&ed=2022_11_19

38. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

39. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333->

2014-%D1%80#Text

41. Сивульська Н. М., Веселюк М. В. Реформа фінансової децентралізації та її вплив на фінансову спроможність бюджетів територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2024. № 6.

42. Ткачик Ф. П. Концептуальні основи трансформації бюджетної політики в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 7. С. 102-107.

43. Ткачук А. Ф. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування в Україні : практичний посібник. Київ : Легальний статус. 2020. 192 с.

44. Усикова О. М., Гнатковська К. В. Пріоритетні підходи соціально-економічного розвитку сільських територій. *Modern economics*. 2024. № 43. С. 133-138.

45. Червак-Смерічко О. Ю. Інформаційно-статистичні методи аналізу місцевих бюджетів у системі стратегічного планування розвитку територіальних громад. *Наука і техніка сьогодні. Серія : Педагогіка; Право; Економіка; Фізико-математичні науки; Техніка*. 2025. № 13. С. 666-688. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sciteto_2025_13_50

46. Шкуратов О. І., Хошуляк О. О. Формування бюджетного потенціалу територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 16. С. 7-12.

47. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. Місцеві фінанси : підручник. Київ : Знання. 2012. 687 с.

48. Якобчук В. П., Бодашевська Ю. С., Зіневич К. С., Пугачова Н. С. Стратегічні напрями трансформації моделі управління соціально-економічним розвитком територіальних громад в період повоєнного відновлення. *Ефективна економіка*. 2024. № 2.

49. Ясенецький В. С. Роль і значення бюджетних інструментів у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2025. № 5. С. 367-376.

50. Curtis C. The Impact of Local Public Education on Economic Development. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the

degree of Master of Urban and Regional Planning at Virginia Commonwealth University. *Virginia Commonwealth University Richmond*, VA. 2013. URL: <https://scholarscompass.vcu.edu/>

51. Konyeva A., Dolgalova O. Improving the quality of services of housing and communal services management companies in Ukraine based on the application of cognitive modeling methodology. *Financial and Credit Activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 3 (44).